

OBITELJSKO NASILJE U SVJETLU PENALNOG POPULIZMA

Dr. sc. Petra Šprem*

Prof. dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac**

UDK: 343.615:347.61(497.5)

347.61:343.615(497.5)

DOI: 10.3935/zpfz.74.1.02

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: studeni 2023.

Područje obiteljskoga nasilja često je predmetom stručnog i opće javnog diskursa. U Hrvatskoj su navedeni diskursi pretežno potaknuti pojedinačnim medijski eksponiranim slučajevima, a uvelike se svode na upozorenja o masovnoj rasprostranjenosti obiteljskoga nasilja te na zazivanje izmjena normativnog okvira u najboljoj maniri penalnog populizma. Takve postavke rasprava o ovoj važnoj temi neopravdano skreću pozornost sa suštinskih izazova od kojih pati ovo područje. Neki od tih izazova specifični su za Hrvatsku, dok su drugi zajednički i međunarodnoj zajednici. Ovaj rad nastojat će pokrenuti znanstvenu raspravu o obiteljskome nasilju na način da rasvijetli neke od ključnih odrednica ovog područja koje predstavljaju izazov, odnosno prepreku boljem i učinkovitijem uređenju tog područja danas, a o kojima se ne govori dovoljno (ili uopće). Uvodno se daje pregled konceptualnih i terminoloških postavki koje predstavljaju temelj bilo kakve suštinske znanstvene rasprave o suzbijanju obiteljskoga nasilja. Zatim se pruža analitički pregled razvoja normativnog okvira obiteljskoga nasilja u Hrvatskoj s raspravom ključnih nedostataka te kritičkom analizom de lege lata. Rad nadalje pruža uvid u europske standarde uz skretanje pozornosti na izazove s kojima se europska zajednica susreće kada je riječ o obiteljskome nasilju. Na kraju se anali-

* Dr. sc. Petra Šprem, viša asistentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb; psprem@pravo.unizg.hr;
ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4396-6887

** Dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac, profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb; agetos@pravo.unizg.hr;
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0016-764X

ziraju pomno odabrani empirijski pokazatelji predmetnog fenomena s naglaskom na nedosljednu sudsku praksu u predmetima obiteljskoga nasilja, točnije, njihovo nedosljedno razgraničavanje na prekršaj i kazneno djelo. Potonji podatci prikupljeni su analizom više od 500 sudskih predmeta obiteljskoga nasilja. Zaključno poglavlje nudi prijedlog konkretnih (idealnih i pragmatičnih) rješenja za nošenje s, u radu analiziranim, izazovima obiteljskoga nasilja u Hrvatskoj.

Ključne riječi: obiteljsko nasilje, Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, prekršaji i kaznena djela, psihičko nasilje

1. KONCEPTUALIZACIJA I TERMINOLOGIJA OBITELJSKOGA NASILJA

Svaka smislena i društveno odgovorna znanstvena rasprava nužno mora počivati na jasno razrađenim konceptualnim postavkama te nedvosmislenim terminološkim određenjima samog fenomena koji je predmet rasprave. Navedeno to više vrijedi za društvene koncepte kod kojih se nerijetko stječe dojam kako su samorazumljivi, iako njihova konceptualizacija pa slijedom toga i sama terminologija suštinski proizlazi iz (često vrlo različitih) teorijskih orijentacija.² U tom smislu, ni obiteljsko nasilje nije iznimka. Riječ je o sintagmi koja je danas već do te mjere utkana u našu svakodnevicu da se čini kako je riječ o samorazumljivom pojmu koji je suvišno dodatno pojašnjavati.³ No, već površni

¹ Ovaj rad temelji se na doktorskoj disertaciji dr. sc. Petre Šprem, naslova *Normativna i empirijska analiza obiteljskoga nasilja u Hrvatskoj – kaznenopravni koncepti, kriminološki fenomeni, praktični izazovi i moguća rješenja*, izrađenoj pod mentorstvom prof. dr. sc. Anna-Marije Getoš Kalac. Istraživanje za doktorsku disertaciju provedeno je u okviru znanstvenog projekta naslova *Hrvatski monitor nasilja: Istraživanje pojavnih oblika, uzroka i procesuiranja delinkventnog nasilja s fokusom na zaštiti posebno ranjivih skupina žrtava (CroViMo)* (UIP-2017-05-8876, voditelj: prof. dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac od 1. ožujka 2018. godine do 17. lipnja 2021. godine; doc. dr. sc. Reana Bezić od 18. lipnja 2021. godine i nadalje), te projekta naslova *Razvoj karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti* (DOK-2018-01-6494, voditelji: prof. dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac od 10. listopada 2018. godine do 6. srpnja 2021. godine; prof. dr. sc. Davor Derenčinović od 7. srpnja 2021. godine do 20. prosinca 2021. godine; doc. dr. sc. Reana Bezić od 21. prosinca 2021. godine do 31. ožujka 2023. godine) financiranih od strane Hrvatske zaklade za znanost odnosno Europske unije iz Europskog socijalnog fonda.

² Best, J., *Theoretical Issues in the Study of Social Problems and Deviance*, u: Ritzer, G. (ur.), *Handbook of Social Problems – A Comparative International Perspective*, SAGE Publications, London, New Delhi, 2004., str. 14.

³ Unatrag nekoliko desetljeća, točnije od druge polovice 20. stoljeća, otkad je obiteljsko nasilje došlo na agendu kreatora javnih politika, u fokus znanstvenika i središte

pregled bogate znanstvene i stručne literature o obiteljskom nasilju⁴ opovrgava gornju tezu.⁵ A da je definiranje predmetnog fenomena izazovan zadatak, svjedoči i okolnost kako ni međunarodni pravni dokumenti⁶ koji se bave navedenim fenomenom nemaju ujednačen pristup niti (ako uopće) nude jednoznačne definicije. Tomu je zasigurno pridonijelo nekoliko ključnih čimbenika. Jedan je konceptualna nezrelost navedenog fenomena koji se počeo razvijati⁷ relativno

javnog (domaćeg i međunarodnog) diskursa, pojam 'obiteljsko nasilje' gotovo da se i ne preispituje. Ajduković, D.; Ajduković, M., *Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti*, Medicina Fluminensis, vol. 46, br. 3, 2010., str. 293.

- ⁴ Samo u posljednjih deset godina (2013. – 2023.) pregledom Google Scholar tražilice može se naći čak 828 000 radova koji se bave temom obiteljskoga nasilja. (Google Scholar tražilica na dan 1. lipnja 2023.). Bogata je i znanstvena te stručna literatura koja se bavi izučavanjem znanstvenih publikacija na temu obiteljskoga nasilja – vidi primjerice: Alhabib, S.; Nur, U.; Jones, R., *Domestic Violence Against Women: Systematic Review of Prevalence Studies*, Journal of Family Violence, vol. 25, 2010., str. 369 – 382; Boxall, H.; Morgan, A.; Brown, R., *The prevalence of domestic violence among women during the COVID-19 pandemic*, Australasian Policing, vol. 12, br. 3, 2020., str. 38 – 46; Piquero, A. R.; Jennings, W. G.; Jemison, E.; Kaukinen, C.; Knaul, F. M., *Domestic violence during the COVID-19 pandemic-Evidence from a systematic review and meta-analysis*, Journal of criminal justice, vol. 74, 2021.
- ⁵ Konceptualni pluralizam i nedosljednost pojma 'obiteljsko nasilje' uočeni su u literaturi. Jeffries, S.; Ball, M., *Male same-sex intimate partner violence: A descriptive review and call for further research*, eLaw Journal, vol. 15, br. 1, 2008., str. 138.
- ⁶ Povelja UN-a (1945.), Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka (1948.), Deklaracija o pravima djeteta (1959.), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.), Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979.), Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama (1993.), Plan Kampanje Savjeta Europe za borbu protiv nasilja nad ženama uključujući nasilje u obitelji (2006.–2008.), Preporuke vijeća ministara zemljama članicama Savjeta Europe: Preporuka br. R (79) 17 o zaštiti djece od lošeg tretmana; Preporuka br. R (85) 4 o nasilju u obitelji, Preporuka br. R (90) 2 o socijalnim mjerama u vezi s nasiljem obitelji, Preporuka br. R (2000) 1450 o nasilju nad ženama u Europi, Preporuka br. R (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja, Pekinška platforma iz 1995. godine te Rezolucija o ljudskim pravima 2005/41 prihvaćena na 57. zasjedanju Vijeća za ljudska prava 19. travnja 2005. godine, Konvencija VE o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarotska konvencija) (2007.) – samo su neki od međunarodnih dokumenata koji se (ne)posredno dotiču obiteljskoga nasilja, odnosno barem jednog dijela navedenog fenomena (zaštita žena, djece i sl.) ili općenito govore o zaštiti od nasilja.
- ⁷ Pogrešno je smatrati kako nijedan društveni fenomen nema svoj jasan početak i kraj razvojnog puta. Društveni fenomeni, s obzirom na to da izvire iz društva, neprestano se mijenjaju i za očekivati je kako će se neprestano razvijati i mijenjati svoj opseg i sadržaj te se time prilagođavati neprekidno novim društvenim potrebama.

nedavno, u 20. stoljeću.⁸ Drugi je okolnost kako je riječ o društvenom fenomenu, čime ga obilježje ‘društvenoga’ stavlja u kategoriju aksiološkoga, odnosno, neminovno kulturološki subjektivnoga i vrijednosno determiniranoga.⁹ Stoga ne iznenađuje što se u raspravama o obiteljskome nasilju uglavnom zaobilaže pitanja koncepta i definicija ili se isto definira vrlo općenito¹⁰ uz snažno oslanjanje na formalne normativne definicije¹¹, a čime se problem ne rješava nego jednostavno izbjegava. Potonje je i logična refleksija *mainstream* ideje kako (obiteljsko) nasilje valja primarno suzbijati kroz kazneno¹² zakonodavstvo.¹³

⁸ Pregledom CROSB I hrvatske znanstvene bibliografije, od 325 radova koji sadržavaju riječi “nasilje u obitelji” (238) ili “obiteljsko nasilje” (87), ustanovljeno je da najstariji rad objavljen u toj bazi datira iz 1988. godine (Brajša, P., *Sistemsokircularno-odnosna psihodinamika bračnog i obiteljskog nasilja*, u: Šeparović, Z. (ur.), *Zbornik radova za međunarodni skup Nasilje u obitelji*, Jugoslavensko viktimološko društvo, Dubrovnik, Zagreb, 1988., str. 17 – 29). Šprem, P., *Normativna i empirijska analiza obiteljskoga nasilja u Hrvatskoj – kaznenopravni koncepti, kriminološki fenomeni, praktični izazovi i moguća rješenja*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2023., str. 1, bilj. 8.

⁹ Navedeno za posljedicu kreira semantički problem pa Skolnick upozorava kako je riječ o “klizajućem konceptu” (engl. *slipping concept*). Skolnick, A. S., *The Intimate Environment: Exploring Marriage and the Family*, Little, Brown, 1973., str. 36.

¹⁰ Među citiranim radovima te tematike (prema Google Scholar tražilici) je rad Ajduković, Ajduković, *op. cit.* u bilj. 3, str. 292 – 299 (citiran čak 66 puta). Rad u jednoj rečenici nudi vrlo općenitu definiciju: “Nasilje u obitelji je skup ponašanja čiji je cilj kontrola nad članovima obiteljske zajednice uporabom sile, zastrašivanja i manipuliranja.” (str. 293), no dalje se ne ulazi u problematiku što obuhvaća svako od tih ponašanja niti znamo li što primjerice znači manipuliranje.

¹¹ Tako se primjerice u Priručniku za stručnjake naslova *Obiteljsko nasilje* (Kovčo Vukadin, I. (ur.)) koji je izdao Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu 2018., pod poglavljem “Značaj i definiranje obiteljskog nasilja”, poziva na definicije konvencija i preporuka, bez dublje analize te problematike (str. 8 i 9). U okviru saborske rasprave o prijedlogu Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji 2017. godine, nijedan zastupnik nije se dotaknuo pitanja definiranja obiteljskoga nasilja u navedenom zakonu. Hrvatski sabor, *Konačni prijedlog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji – drugo čitanje*, videosnimka rasprave, <https://sabor.hr/hr/konacni-prijedlog-zakona-o-zastiti-od-nasilja-u-obiljelji-drugo-citanje-pze-br-67-predlagateljica> [1. lipnja 2023]. Opširnije o sukobu penalnog populizma i kriminološke ekspertize: Garland, D., *What’s Wrong with Penal Populism?*, *Asian Journal of Criminology*, vol. 16, br. 3, 2021., str. 257 – 277.

¹² Snažna fiksacija na kazneno pravo nije obilježje isključivo ovog društvenog područja, a usko je vezana uz penalni populizam koji zasigurno ima važnu ulogu i u kreiranju obiteljskoga nasilja kao zasebnog kaznenopravnog koncepta (v. Grzyb, M., *Penal populism: Negotiating the feminist agenda. Evidence from Spain and Poland*, *European Journal of Criminology*, vol. 18, br. 6, 2021., str. 836 – 854).

¹³ Tako primjerice Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova navodi: “Uz obiteljsko

Snažna fokusiranost na pravnu regulativu nije ekskluzivno obilježje predmetnog područja, no s obzirom na toliko zazivanu društvenu važnost obiteljskoga nasilja, ovladavanje konceptualnim i terminološkim izazovima neopravdano je preskočeni korak u njegovu normiranju – s iznimno dalekosežnim posljedicama. Stoga je prvi izazov ovog područja danas nedostatak jasne konceptualizacije obiteljskoga nasilja, a s kojim ćemo se izazovom uhvatiti ukoštac u nastavku.

1.1. Što je obiteljsko nasilje?

Demografi, sociolozi, kreatori javnih politika i zakonodavci nemaju ujednačene stavove po pitanju ključnih komponenti obitelji.¹⁴ Standardizirane definicije obitelji počele su se stvarati tijekom 19. i 20. stoljeća s vrlo bazičnom idejom – u svrhu prikupljanja podataka o stanovništvu te ujednačavanja definicija koje bi pospješile komparabilnost podataka u međunarodnim istraživanjima obitelji u društvenim znanostima.¹⁵ Iz narativa znanstvenih istraživača (na primjer korištenje jednine u engleskom jeziku: engl. *The family*), konceptu obitelji se nerijetko pristupa kao da je riječ o univerzalnoj antropološkoj datosti koja nudi samo jednu verziju stvarnosti, što je obitelj nekada i bila.¹⁶

Nekoliko je mogućih pristupa konceptu obitelji. Jedan je *funkcionalistički*, za koji je najzaslužniji *Murdock* koji navodi kako obitelj ima četiri univerzalne funkcije: seksualnu, ekonomsku, reproduktivnu i obrazovnu.¹⁷ Nedostatak je ovakva pristupa nemogućnost pripisivanja univerzalnosti funkcijama obitelj, kako prostorno (u različitim kulturama će funkcije obitelji biti različite) tako i vremenski (u prošlosti je obitelj imala sasvim drukčije funkcije nego što ih ima danas i kakve će možda imati sutra). *Interakcijski pristup* obitelj konceptualizira kroz odnose među pojedincima, njihovu ulogu unutar obitelji i komunikaciju.¹⁸

nasilje, žrtve partnerskog nasilja još uvijek nemaju odgovarajuću pravnu zaštitu, stoga treba žurno potražiti bolja zakonodavna rješenja.”, Pučka pravobraniteljica, *Izvišće o radu za 2019, 2020*, <https://www.prs.hr/cms/post/7> [26. svibnja 2023].

¹⁴ V. Emlen, S. T., *An evolutionary theory of the family*, Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, vol. 92, br. 18, 1995., str. 8092 – 8099. Ujednačene stavove nema ni opća javnost: Levin, I.; Trost, J., *Understanding the Concept of Family*, Family Relations, vol. 41, br. 3, 1992., str. 8092 – 8099.

¹⁵ Hantrais, L.; Braneen, J.; Bennett, F., *Family change, intergenerational relations and policy implications*, Contemporary Social Science, vol. 15, br. 3, 2020., str. 276.

¹⁶ Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 10.

¹⁷ Murdock, G. P., *Social structure*, The MacMillan Company, New York, 1949., str. 2; slično: Haralambos, M.; Holborn, M., *Sociologija – teme i perspektive*, Golden marketing, Zagreb, 2002., str. 390.

¹⁸ V. Burgess, E. W., *The Family as a Unity of Interacting Personalities*, The Family, vol. 7,

Navedeni pristup nerijetko je subjektivan i dovodi do izazova nemogućnosti jedinstvenog definiranja obitelji jer će definicijske sastavnice netom spomenutog pristupa snažno varirati od pojedinca do pojedinca. *Strukturni pristup* promatra obitelj kao temeljnu jedinicu društva koja se sastoji primarno od roditelja i djece, čime je obitelj svedena na nuklearnu obitelj.¹⁹ Nedostatak potonjega očituje se u preuskom pogledu na obitelj iz pozicije postmoderne u kojoj je struktura obitelji mnogoznačnija nego ikada do sada u njezinoj dugoj povijesti.²⁰ Najadekvatnija rješenja nerijetko zahtijevaju eklektičan pristup (odnosno, zahtijevaju kombinaciju funkcionalnog, interakcijskog i strukturnog pristupa). Obitelj bi se stoga za potrebe diskursa o obiteljskome nasilju mogla konceptualizirati po uzoru na kombinaciju netom navedenih pristupa, pa slijedom toga terminološki odrediti kao skup pojedinaca čiji se odnosi temelje na intimnoj vezi/srodstvu, odnosno institutima sličnima srodstvu, kao i osobama koje žive zajedno, a pritom jedni prema drugima stoje u odnosu od kojeg se na moralnoj odnosno društvenoj razini očekuje odnos zaštite, povjerenja i ljubavi.²¹ Svakako valja spomenuti kako na ovakvoj vrlo širokoj i mješovitoj konceptualizaciji počiva i definicija intimnih partnera ili članova obitelji u Međunarodnoj klasifikaciji kriminala za statističke potrebe.²²

Uz sintagmu obiteljskog nasilja se neminovno veže i konceptualizacija samog pojma nasilja, pa slijedom toga i njegovo terminološko određenje. Neki

br. 1, 1926., str. 3 – 9 i Lindesmith, A. R.; Strauss, L., *A good general introduction to the interactional approach, with specific application to various social phenomena*, Social Psychology, Dryden Press, New York, 1949.

¹⁹ V. Merton, R. K., *Social Theory and Social Structure*, Free Press, Glencoe, 1949.

²⁰ Parsons upozorava kako funkcije obitelji moraju odgovarati potrebama društva koje se stalno mijenjaju (tzv. engl. *functional fit*). Taj *functional fit* nije isti za predindustrijska društva kao za današnja, postmoderna društva. Parsons, T.; Bales, R. E.; Olds, J.; Zelditch, M.; Slater, P. E., *Family, socialization and interaction process*, Free Press, Glencoe, 1955.

²¹ Nije riječ o aksiomatskoj ni savršenoj definiciji koja bi se morala primijeniti uvijek i svugdje, već je riječ o, prema mišljenju autora, pragmatičnoj definiciji koja bi najbolje oslikavala suvremene tendencije u strukturi i funkciji obitelji, vezana je i uz *ratio* iza kažnjavanja tog fenomena, o čemu više riječi poslije u radu.

²² UNODC, *International classification of crime for statistical purposes (ICCS), version 1.0*, UNODC, 2015., str. 103. Prema navedenoj klasifikaciji se razlikuju intimni partneri (koji su s jedne strane “Current spouse or intimate partner (cohabitating or non-cohabitating partner or boyfriend/girlfriend)” te s druge strane “Former spouse or intimate partner (cohabitating or non-cohabitating partner or boyfriend/girlfriend)”) i članovi obitelji – s jedne strane “blood relative” (uključujući: “parent”, “child”, “other (non)cohabitating blood relative”), s druge strane “Other household member or relative by marriage or adoption”.

smatraju kako je nasilje najnedostižniji koncept u društvenim znanostima.²³ Navedeni je epitet fenomen nasilja zaradio osobito posljednjih nekoliko desetljeća kada je vidljivo povećanje opsega onih ponašanja koja se danas smatraju nasiljem. Kao nasilje danas više ne percipiramo samo ono fizičko²⁴, već i psihičko, verbalno, emotivno, strukturalno, institucionalno, kibernetičko i sl.²⁵ Nasilje se može promatrati i kroz potkategorije počinitelja odnosno žrtava. Pa se tako govori o vršnjačkom nasilju²⁶, nasilju na radnom mjestu²⁷, nasilju nad djecom²⁸, nasilju među intimnim partnerima²⁹ i sl.³⁰ Fragmentiranost konceptualizacije nasilja izbjegli su pojedini autori koji su suštinu nasilja sveli na fizičko i psihičko, odnosno sve ostale vrste nasilja (osim fizičkoga) u svojoj biti smatraju samo produženim oblicima psihičkog nasilja.³¹ I dok je fizičko

²³ Imbusch, P., *The Concept of Violence*, u: Heitmeyer, W.; Hagan J. (ur.), *International Handbook of Violence Research*, Springer, Dordrecht, 2003., str. 13 – 41; prema: Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P.; Šimunić N., *Anatomija i geografija nasilja u Hrvatskoj i u europskom kontekstu*, u: *Zbornik radova: Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu: razumijevanje novih sigurnosnih izazova*, MUP RH, Zagreb, 2020., str. 501. Vidi opširnije o izazovima kaznenopravnog i kriminološkog poimanja nasilja u Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P., *Kaznenopravno i kriminološko poimanje 'delinkventnog' nasilja u Hrvatskoj*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 11, br. 1, 2020., str. 119 – 132.

²⁴ Poimanje nasilja se tijekom povijesti suštinski izmijenilo. Aebi, M. F.; Linde, A., *Long-Term Trends in Crime: Continuity and change*, u: Knepper, P.; Johansen, A. (ur.), *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*, Oxford University Press, New York, 2016., str. 57.

²⁵ Imbusch, *op. cit.* u bilj. 23, str. 22.

²⁶ Sušac, N.; Ajduković, M.; Rimac, I., *Učestalost vršnjačkog nasilja s obzirom na obilježja adolescenata i doživljeno nasilje u obitelji*, Psiholojske teme, vol. 25, br. 2, 2016., str. 197 – 221.

²⁷ Bošnjakovski, B., *Rodno uvjetovano nasilje na radnom mjestu*, doktorska disertacija, Josip Juraj Strossmayer Sveučilište u Osijeku, Pravni fakultet, Osijek, 2019.

²⁸ Ajduković, M.; Rimac, I.; Rajter, M.; Sušac, N., *Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj*, Ljetopis socijalnog rada, vol. 9, br. 3, 2012., str. 367 – 412.

²⁹ Balić, S.; Divanović, D.; Ricijaš, N., *Nasilje i ubojstva među intimnim partnerima*, Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, vol. 9, br. 1-2, 2001., str. 71 – 84.

³⁰ Pojam se neprekidno širi od toga da se gotovo sve može smatrati nasiljem do toga da u konačnici ništa više neće biti nasilje; Meyer, T., *Politische Kultur und Gewalt*, u: Heitmeyer, W.; Hagan, J. (ur.), *Internationales Handbuch der Gewaltforschung*, Westdeutscher Verlag, Wiesbaden, 2002., str. 1195 – 1214.

³¹ Tako Li naziva kibernetičko nasilje: *starim vinom u novoj boci*. Li, Q., *New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools*, Computers in Human Behavior, vol. 23, br. 4, 2007., str. 1777; isto i Grabosky, P., *Virtual Criminality: Old Wine in New Bottles?*, Social and Legal Studies, vol. 10, br. 2, 2001., str. 243; i Qing Li, T. B., *Cyber-Hara-*

nasilje relativno jednostavno utvrdivo, koncept psihičkog nasilja je sam za sebe iznimno problematičan, a odgovori na pitanja koja ponašanja ulaze u psihičko nasilje nisu nimalo jednoznačna.³² Načelno, valja se složiti s gore navedenom dihotomijom te nasilje svesti na fizičko i psihičko, pri čemu se fizičko može definirati kao namjerna uporaba sile prema tjelesnom integritetu druge osobe neovisno o tome je li isto za posljedicu imalo vidljivu fizičku ozljedu.³³ S druge se strane psihičko nasilje može definirati kao namjerno ponašanje koje ima za posljedicu ponižavanje, vrijeđanje, prijetnje, omalovažavanje i bilo koji drugi oblik narušenja pojedinčeva psihičkog integriteta. No kako je psihički integritet pojedinca različit, granicu takvog ponašanja treba podvući do one crte do koje bi navedeno ponašanje za većinu prosječnih pojedinaca i prema uopćenom društvenom shvaćanju ostavilo gore navedene posljedice.³⁴ Premda navedene definicije nisu apsolutne, idealne ni univerzalno primjenjive, prema mišljenju autora, one predstavljaju dobar spoj raznih konceptualnih i definicijskih smjerala u dostupnoj literaturi. Valja svakako imati na umu kako je jedno pitanje što ćemo sve svrstati u pojam psihičkog nasilja, a drugo je pak pitanje treba li baš svako psihičko nasilje i kažnjavati.³⁵

Konačno, postavlja se pitanje je li obiteljsko nasilje puki spoj gore navedenih koncepata i definicija obitelji i nasilja ili je pak riječ o zasebnom društvenom fenomenu koji zavređuje svoju jedinstvenu definiciju – neovisno o konceptualnim i terminološkim odrednicama njegovih sastavnih cjelina. Hoće li obitelj u sintagmi obiteljskoga nasilja imati užu ili širu konotaciju te hoće li nasilje u njoj biti strože tretirano od onoga među neznancima?³⁶ Jedinstvenog odgovora na

ssment: A Study of a new method for an old behavior, Journal of Educational Computing Research, vol. 32, br. 3, 2005, str. 265.

³² Dokkedahl, S.; Kok, R. N.; Murphy, S.; Kristensen, R.; Bech-Hansen, D.; Elklit, A., *The psychological subtype of intimate partner violence and its effect on mental health: protocol for a systematic review and meta-analysis*, Systematic Review, vol. 8, članak broj 198, 2019., DOI: 10.1186/s13643-019-1118-1, str. 1.

³³ Slično: Getoš Kalac, A.-M., *Violence in the Balkans: First findings from the Balkan Homicide Study*, Springer, New York, 2021., str. 4.

³⁴ Dokkedahl *et al.*, *op. cit.* u bilj. 32, str. 2.

³⁵ Tako i Dokkedahl i suradnici razlikuju vikanje i uvrede od prisila, prijetnji i kontrole (*ibid.*). U nastavku rada bit će više govora i o nerijetkoj neosjetljivosti države na nijansiranje ljudskih ponašanja i razlikovanje među društveno prihvatljivim interakcijama i društveno pogibelnima, s obzirom na to da navedeno izravno niječe *ultima ratio societatis* postulat kaznenog prava. Takve su tendencije već primijećene u znanstvenoj literaturi, i to u mnogim područjima kaznenog prava: više v. Bengoetxea, J.; Jung, H.; Nuotio, K., *Ultima Ratio, Is the Principle at Risk?: Editors' Introduction*, Oñati Socio-Legal Series, vol. 3, br. 1, 2013., str. 1 – 5.

³⁶ Još u Nikomahovoj etici Aristotel primjećuje kako: "Unjust (...) becomes more

to pitanje nema, no činjenica je kako dvije okolnosti valja uzeti u obzir pri konceptualiziranju i definiranju obiteljskoga nasilja. Jedna je okolnost kako se percepcija obiteljskoga nasilja uvelike izmijenila posljednjih nekoliko desetljeća.³⁷ Tako je suvremena kultura nulte tolerancije na nasilje u obitelji sjajan primjer *Overtoneovog prozora*: ono što je u jednom trenutku u društvu bilo nezamislivo, pa radikalno, polako može postati prihvatljivo, zatim razumno, da bi u konačnici postalo popularno, a onda i zadano. Druga okolnost je svedena na katkad površne tvrdnje o povećanju tog istog obiteljskoga nasilja koje donedavno nije bilo percipirano kao nešto 'loše' i društvu neprihvatljivo. U tom smislu, potonja teza vodi nas do sljedećeg izazova kada govorimo o obiteljskom nasilju, a riječ je o, u diskursu često korištene, hipoteze o povećanju obiteljskoga nasilja danas³⁸, koji trend se spominje na uvodu mnogih diskusija (stručne i javne) o tom fenomenu. No postavlja se pitanje koliko je takav trend uopće moguće pratiti s obzirom na okolnost kako se tek nedavno javila društvena svijest o pogibeljnosti obiteljskoga nasilja te se tako tek nedavno ono prometnulo u delinkventno ponašanje (zakonom zabranjeno) i postalo društveno netolerirano (pojedincima neprihvatljivo). Tvrdnje o snažnom porastu obiteljskoga nasilja ne uzimaju u obzir znatno širenje definicije (kažnjivog) nasilja, ali i pojma obitelji – dvije ključne sastavnice tog fenomena. I nastojanje, odnosno briga države da obitelj zaštiti od nasilja utjecala je snažno na kaznene politike, proširenje kaznene odgovornosti i učinkovitiju reakciju pravosudnog sustava na obiteljsko nasilje, što je dovelo do navedenog porasta. Puristički pristup kako je porast isključivi rezultat povećanja broja slučajeva obiteljskoga nasilja nije ispravan i teško se

unjust as it is practised on closer friends. It is more shocking, e.g., to rob a companion of money than to rob a fellow citizen, to fail to help a brother than a stranger, and to strike one's father than anyone else." Aristotel, *The Nicomachean Ethics* (n. d., prijevod: Ross, W., D. 2005), Digireads.com, str. 224 – 225.

³⁷ Još su 1970-ih ispitanici jedne studije o ozbiljnosti različitih zločina stavili nasilje među intimnim partnerima na 91. mjesto od njih 140 (Rossi, P. H.; Waite, E.; Bose, C. E.; Berk, R. E., *The seriousness of crimes: Normative structure and individual differences*, American Sociological Review, vol. 39, br. 2, 1974., str. 229), dok je već desetljeće kasnije drugo istraživanje pokazalo kako 87 % ispitanika smatra nasilje u obitelji važnim društvenim pitanjem (Sigler, R. T.; Johnson, I. M., *Public perceptions of child abuse*, Free Inquiry In Creative Sociology, vol. 32, br. 1, 2004., str. 79 – 85).

³⁸ Oliveira, D.; Oliveira, P.; Rocha, F.; Diaz, M. D. M.; Pereda, P. C., *COVID-19, isolamento social e violência doméstica: evidências iniciais para o Brasil*, FEA/USP, Anais 48° Encontro Nacional de Economia, vol. 17, 2020., str. 11; Jetelina, K. K.; Knell, G.; Molsberry, R. J., *Changes in intimate partner violence during the early stages of the COVID-19 pandemic in the USA*, Injury Prevention, vol. 27, 2021., str. 95; Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvešće pravobraniteljice za ravnopravnost spolova (za 2021., 2020.)*, 2021., 2022., <https://www.prs.hr/cms> [27. svibnja 2023.].

može opravdati s kriminološkog aspekta.³⁹ Penalni populizam⁴⁰ i moralna panika⁴¹ karakteristične su odrednice razdoblja postmoderne, stoga nisu zaobiđeni ni u raspravama o obiteljskome nasilju.

Zaključno, za potrebe ovog rada, autori se priklanjaju tezi kako je obiteljsko nasilje zaseban fenomen, koji se zbog bliskog odnosa počinitelja i žrtve opravdano može odvojiti⁴² od klasičnih oblika nasilja, a pritom uključuje sve danas prepoznate oblike nasilja⁴³ koji se događaju među osobama koje su počinitelju bliske.⁴⁴

1.2. Zašto kažnjavamo obiteljsko nasilje?

Pitanje konceptualizacije obiteljskog nasilja važan je i preduvjet shvaćanja o *ratiu* koji leži iza kažnjavanja obiteljskoga nasilja, a onda i daljnjeg razmišljanja o najboljim rješenjima za njegovo suzbijanje. Naime, neupitan je suvremeni

³⁹ Naime, danas postoje snažni dokazi o tome kako je nasilje generalno u padu (o tome pišu autori Pinker, Horgan, Brittan, Scott, Marek). Kako je obiteljsko nasilje samo jedna vrsta nasilja, uzimajući u obzir etiološke teorije o nasilju (pa i kriminalu općenito), nije uvjerljiva teza da se, unatoč generalnom padu nasilja, nasilje u obitelji povećava (odnosno, ni kriminologija ni viktimologija dosad nisu ponudili jasno znanstveno objašnjenje zašto bi do toga došlo). Također, zbog čitavih generacija odraslih u razdoblju kada je ono što danas nazivamo obiteljskim nasiljem, a što je velik dio njihova života, bio uobičajeni način shvaćanja međuljudskih odnosa i rješavanja konflikata, zasigurno je pridonijelo porastu, odnosno generiralo (barem jedan dio) umjetno stvorenog porasta.

⁴⁰ Pratt, J.; Miao, M., *Penal Populism: The End of Reason*, The Chinese University of Hong Kong, Faculty of Law, vol. 2, 2017., str. 1 – 31.

⁴¹ Cohen, S., *Folk Devils and Moral Panics The creation of the Mods and Rockers*, MacGibbon and Kee Ltd., London, 1972.; Garland, D., *On the concept of moral panic*, Crime, Media, Culture, vol. 4, br. 1, 2008., str. 9 – 30.

⁴² Zasebna konceptualizacija obiteljskog nasilja na teorijskog razini može se opravdati i pripadajućim etiološkim specifičnostima obiteljskih nasilnika (v. i: Avakame, E. F., *How different is violence in the home? An examination of some correlates of stranger and intimate homicide*, Criminology, vol. 36, br. 3, 1998., str. 601 – 632; Waltermaurer, E., *Differentiating Between Intimate Partner Violence and Stranger Violence Risk Among Women Through an Examination of Residential Change*, Feminist Criminology, vol. 2, br. 3, 2007., str. 181 – 201. No ovdje valja biti oprezan jer kriminološki opravdano isticanje obiteljskoga nasilja u smislu proučavanja istoga kao zasebnog fenomena još uvijek ne znači jednaku opravdanost različitog kažnjavanja obiteljskih nasilnika od "običnih".

⁴³ Fizičko, psihičko, emocionalno, seksualno, kibernetičko i ekonomsko nasilje kao općeprihvaćeni oblici nasilja.

⁴⁴ Za raspravu o pitanju tko se smatra članom obitelji – v. potpoglavlje I.1. ovog rada.

društveni konsenzus oko suzbijanja nepoželjnih ponašanja u društvu te korištenja (kaznenog) prava kao ključnog mehanizma na tom putu. Međutim, ako polazišna osnova kažnjavanja nije pitanje: *Što kažnjavamo i zašto?*, upitno je znamo li i možemo li adekvatno odgovoriti na pitanje: *Kako kažnjavamo?* Moderne su države danas *prima facie* prihvatile ulogu paternalističkog aparata koji štiti građane od nepoželjnog ponašanja drugih uz hipernormiranje sve širega kruga raznovrsnih međuljudskih interakcija.⁴⁵ Gore navedena problematika izostanka jasne konceptualizacije i definiranja obiteljskoga nasilja ključna je s aspekta kreiranja jasnih strategija kaznene (i drugih) politika te se na taj način izbjegava pravni laripurlatizam koji je čest u postmoderni kaznenog prava.

Normiranje (kažnjavanje) radi samog normiranja (kažnjavanja) nije dovoljno, niti je učinkovito s aspekta suzbijanja određenog ponašanja, niti je opravdano s aspekta *ultima ratio societatis* postulata. S jedne strane empirijske spoznaje potvrđuju tezu kako je kažnjavanjem nemoguće iskorijeniti nepoželjne društvene pojave, niti je kazneno pravo učinkovit mehanizam prevencije kažnjivih ponašanja.⁴⁶ S druge strane, premda je danas neupitno kako je društvena ljestvica procjene pogibeljnosti obiteljskoga nasilja znatno podignuta te isto zavređuje društvenu osudu, pa i kažnjavanje, snažna fiksacija na kazneno pravo bezrazložno podcjenjuje snagu drugih mehanizama društvene kontrole koji mogu imati puno učinkovitiji *output* – prevenciju nepoželjnih ponašanja i bolju zaštitu žrtava.⁴⁷

Činjenica je kako se države danas sustavno bave obiteljskim nasiljem. Uspješno ili ne, odgovor je koji će se vjerojatno dobiti tek dužim protekom vremena kada će biti mogući zaključci o implementiranim politikama koje su danas znatno usmjerene na kazneno zakonodavstvo. Fiksiranost na kazneno pravo u smislu pristupa kako je monopol sile jedino državno oružje u suzbijanju obiteljskoga nasilja vidi se i u pristupu Hrvatske. Česte normativne izmjene i strateška lutanja zakonodavca u ovom području uzrokuju nemogućnost procjene učinkovitosti kaznene politike. Dodatno, s obzirom na to da se kaznena politika često kroji poduprta (pretpostavljenim) zahtjevima javnosti, a ne znanstvenim temeljima, upitno je je li evaluacija implementiranih zakonodavnih rješenja uopće smisljena i poželjna.

Zaključno, valja istaknuti kako je za kažnjavanje nasilja u obitelji, s jedne strane, ključan bio društveni razvoj svijesti o tome kako je obiteljsko nasilje

⁴⁵ Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 66.

⁴⁶ Barem ne iznad onoga što se u smislu iskorjenjivanja postiže zatvaranjem počinitelja kao dominantnim oblikom kažnjavanja.

⁴⁷ Tako primjerice i Istanbulska konvencija svojim tekstom stavlja naglasak (među ostalim) na integrirane politike, podizanje razine svijesti, obrazovanje, usavršavanje struke, medije, prikupljanje statističkih podataka, terapijske programe i sl.

izrazito pogubno za društvo pa ga slijedom toga treba i kažnjavati. S druge strane, suvremeni penalni populizam i moralna panika u kombinaciji s društvom koje biva sve manje tolerantno na bilo kakav oblik nesigurnosti i sve više 'opterećeno' ljudskim pravima doveli su do posljedičnog širenja inkriminacije (obiteljskoga) nasilja i njegova strožeg kažnjavanja.⁴⁸ No zazivanje kažnjavanja obiteljskoga nasilja nerijetko ostaje bez ključne rasprave o tome koji su to alati kojima se uopće može utjecati na njegovo smanjenje/prevenciju.

Konfuzni zaključci površnih rasprava o kažnjavanju obiteljskoga nasilja generirali su i normativna vrludanja hrvatskog zakonodavca, stoga se u nastavku analizira razvoj normativnog okvira za obiteljsko nasilje u Hrvatskoj s fokusom na aktualna zakonodavna rješenja i izazove koje ista kreiraju u praksi.

2. ANALIZA RAZVOJA NORMATIVNOG OKVIRA ZA SUZBIJANJE OBITELJSKOGA NASILJA

Analiza razvoja normativnog okvira za obiteljsko nasilje pokazuje kako je hrvatski zakonodavac nerijetko lutao u traženju adekvatnog pristupa suzbijanju obiteljskoga nasilja u Hrvatskoj. Relativno česte izmjene tog područja u kratkom vremenu kreirale su i dvije nepoželjne posljedice. S jedne je strane onemogućeno jasno praćenje trendova obiteljskoga nasilja tijekom duljeg vremenskog razdoblja, što je s druge strane onemogućilo i procjenu učinkovitosti implementiranih politika. U nastavku se nudi sinteza suštine razvoja normativnog okvira obiteljskoga nasilja u Hrvatskoj koji indicira nedostatak jasne strateške vizije države u normiranju ovog fenomena.

Kao samostalni pravni koncept, nasilje u obitelji prvi je put u hrvatskom zakonodavstvu uvedeno kroz prekršajnu inkriminaciju, i to u sklopu Obiteljskoga zakona iz 1998. godine (u nastavku teksta: OBZ/98).⁴⁹ Premda neki autori navode kako je upravo donošenjem OBZ/98 učinjen: "prvi korak prema represivnom djelovanju na takva ponašanja"⁵⁰, ne valja smetnuti s uma kako se nasilje u krugu obitelji i prije toga procesuiralo i kažnjavalo, doduše ne izrijeckom kao samostalni pravni koncept, već kroz mnogobrojna druga kaznena djela i prekršaje. Idući korak u normiranju nasilja u obitelji dogodio se u kaznenom zakonodavstvu⁵¹ nakon dvije godine, 2000., kada je izmjenama i dopunama

⁴⁸ Navedeno je inducirano i zamjetnim pritiscima određenih interesnih skupina.

⁴⁹ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 162/1998.

⁵⁰ Oset, S., *Prekršajnoppravna zaštita od nasilja u obitelji*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 21, br. 2, 2014., str. 588.

⁵¹ Prvi cjeloviti Kazneni zakon donesen je 1997. godine, a stupio je na snagu 1. siječnja 1998. godine (Narodne novine, br. 110/1997).

Kaznenog zakona (u nastavku teksta: KZ/00)⁵² unesena definicija članova obitelji⁵³ i nasilničkog ponašanja u obitelji.⁵⁴ Premda je ovakav potez zakonodavca naišao na odobravanje struke i šire javnosti, a i odgovoreno je pozivima europske zajednice da se takva ponašanja izrijekom inkriminiraju⁵⁵, odredba je ipak trpjela (opravdane) kritike.⁵⁶

Godine 2003. donesen je prvi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (u nastavku teksta: ZZNO/03)⁵⁷ kada je nasilje u obitelji prvi put u zasebnom zakonu normirano kao prekršaj.⁵⁸ Potreba da se odgovori na kritike struke te da se provede usklađenje s drugim propisima⁵⁹,⁶⁰ rezultirali su donošenjem novog Zakona o zaštiti u obitelji svega nekoliko godina poslije, 2009. godine (u nastavku teksta: ZZNO/09).⁶¹ Tek je novi Kazneni zakon iz 2011. godine koji je stupio na snagu 2013. godine (u nastavku teksta: KZ/11)⁶², donio znatnu promjenu koncepcije inkriminiranja obiteljskoga nasilja: kažnjavanje nasilničkog ponašanja u obitelji normiralo se većim brojem drugih kaznenih djela kao

⁵² Kazneni zakon, Narodne novine, br. 129/00.

⁵³ U skladu s čl. 89. st. 30 KZ/00: "Članovi obitelji u smislu ovoga Zakona jesu: bračni i izvanbračni drug, bivši bračni i izvanbračni drug, rođak po krvi u ravnoj lozi, posvojitelj i posvojenik, rođak u pobočnoj liniji do trećeg stupnja zaključno i srodnik po tazbini do drugoga stupnja zaključno, a žive u zajedničkom kućanstvu." Već je idućim izmjenama i dopunama zakona taj uvjet izbačen (Kazneni zakon, Narodne novine, br. 71/2006, u nastavku teksta: KZ/06) tako što je u čl. 89. st. 30. KZ/06 na kraju rečenice brisan zarez i riječi "a žive u zajedničkom domaćinstvu".

⁵⁴ "Član obitelji koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine" (čl. 215.a KZ/00).

⁵⁵ V. Opća skupština UN-a, *Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama*, 1992. v. i: Vijeće Europe, *Preporuka VE o zaštiti žena od nasilja R (2002) 5*, 2000.

⁵⁶ Pitanje koje se pojavilo bilo je razlikovanje pojmova nasilja i zlostavljanja, odnosno, definiranje pojma "drsko ponašanje". Zakonski tekst je njihovo sadržajno određivanje prepustio sudskoj praksi, no nedoumice u ovakvim široko postavljenim odredbama upitno su u skladu s načelom određenosti zakonskog teksta (*lex certa*).

⁵⁷ Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 116/2003.

⁵⁸ Iste je godine OBZ/98 prestao važiti te je na snagu stupio novi OBZ/03 u kojem se u odnosu na nasilje u obitelji upućivalo na novi ZZNO/03. Time je obiteljski zakon posve prepustio uređenje nasilja u obitelji posebnom zakonu.

⁵⁹ S tada važećim Prekršajnim zakonom, Zakonom o ravnopravnosti spolova te Zakonom o istospolnim zajednicama.

⁶⁰ Radić, I.; Radina, A., *Zaštita od nasilja u obitelji: obiteljskopравни, prekršajnopравни i kaznenopравни aspekt*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 51, br. 3, 2014., str. 740.

⁶¹ Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 137/2009.

⁶² Kazneni zakon, Narodne novine, br. 15/2011.

njihov kvalificirani oblik⁶³, dok je istodobno samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji brisano⁶⁴ iz kaznenoga zakona.⁶⁵ No, već 2015. godine, a pod pritiskom struke i akademske zajednice⁶⁶, te na inicijativu nevladinih udruga⁶⁷, u Kazneni je zakon 2015. godine (u nastavku teksta: KZ/15)⁶⁸ vraćena samostalna inkriminacija nasilja u obitelji, i to u čl. 179.a. Kazneno djelo nasilja u obitelji uvedeno je u kazneno zakonodavstvo kao samostalno, materijalno, supsidijarno⁶⁹ i blanketno⁷⁰ kazneno djelo.⁷¹ Pojednostavnjeno, zakonski tekst je *de facto* utvrdio kako su kaznena djela nasilja u obitelji teži oblik kršenja odredbi iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, a lakši oblik nasilja od drugih kaznenih djela, odnosno njihovih kvalificiranih oblika. Time je čl. 179.a, odnosno samostalno kazneno djelo obiteljskoga nasilja smješteno u sivu zonu 'umjereno teškog' nasilja u obitelji na raskrižju između težih oblika klasičnih kaznenih djela i lakšeg oblika prekršaja nasilja u obitelji. Kreiranje kriterija koji moraju biti ispunjeni da bi se radilo o ovom kaznenom djelu takvim je tekstom vrlo široko

⁶³ Teško ubojstvo (čl. 111. st. 3.), tjelesna ozljeda (čl. 117. st. 2.), teška tjelesna ozljeda (čl. 118. st. 2.), osobito teška tjelesna ozljeda (čl. 119. st. 3.), silovanje (čl. 154. st. 2.) i druga.

⁶⁴ Često se navedeni potez zakonodavca prezentirao na način kako nasilje u obitelji nije bilo kažnjivo, a sudska je praksa neke slučajeve i *de facto* dekriminalizirala zbog neutvrđenosti pravnog kontinuiteta s prijašnjim zakonom, no takvi su argumenti promašeni jer je nasilje u obitelji bilo kažnjivo i u tom razdoblju, doduše, kroz druga kaznena djela i njihove kvalificirane oblike, što je zahtijevalo kvalitetnije teleološko tumačenje sudova (Škorić, M.; Rittossa, D., *Nova kaznena djela nasilja u kaznenom zakonu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 22, br. 2, 2015., str. 489).

⁶⁵ Pod pritiskom primarno nevladinih udruga Ministarstvo pravosuđa organiziralo je Okrugli stol 16. rujna 2013. "Na njemu je većina sudionika pozitivno ocijenila brisanje kaznenoga djela nasilničkog ponašanja u obitelji, s argumentom da je u većini slučajeve obuhvaćeno drugim kaznenim djelima, ali da se to ne može reći i za psihičko nasilje, koje je samo prekršaj, a trebalo bi ga predvidjeti i kao kazneno djelo." (Novoselec, P., *Druga novela Kaznenog zakona*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 21, br. 2, 2014., str. 465).

⁶⁶ Navodilo se i kako je brisanje samostalnog djela nasilja u obitelji "civilizacijski korak unatrag" (Ministarstvo pravosuđa, *Bilješke s Okruglog stola održanog 16. rujna 2013.*, Zagreb, 18. rujna 2013., str. 3, prema: Novoselec, *ibid.*).

⁶⁷ Ponajprije Autonomne ženske kuće Zagreb, ali i drugih (Novoselec, *ibid.*).

⁶⁸ Kazneni zakon, Narodne novine, br. 56/2015.

⁶⁹ Njegova primjena dolazi u obzir tek ako nije počinjeno drugo, teže kazneno djelo.

⁷⁰ Zakonski opis upućuje na primjenu propisa o zaštiti od nasilja u obitelji (Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji).

⁷¹ Iz zakonske formulacije proizlazi kako je riječ o kaznenom djelu *delictum proprium* koje može počinuti samo član obitelji. Ovo kazneno djelo moguće je počinuti isključivo s namjerom (izravnom i neizravnom) s obzirom na to kako odgovornost za nehaj nije posebno propisana u skladu s čl. 27. st. 1. KZ-a.

prepušteno autonomnim sudskim tumačenjima, koja su bila nejedinstvena.⁷² Unošenje samostalnog kaznenog djela nasilja u obitelji tada se branilo zahtjevima o nužnosti izričitog normiranja nasilja u obitelji koje predstavlja ozbiljan i društveno opasan fenomen s teškim posljedicama te je u porastu, iz kojeg razloga prekršajna inkriminacija nije dovoljna.⁷³ No i tada se zaboravljalo kako je nasilje u obitelji i bez samostalnog oblika već bilo kažnjivo.

⁷² U formulaciji “Tko teško krši...” uporaba nesvršenog glagola ‘kršiti’ gramatičkom metodom *stricto sensu* može poslužiti kao zaključak kako je za počinjenje ovog djela nužno utvrditi opetovanost nasilja u obitelji. No, s druge strane, činjenica je kako je zakonodavac imao mogućnost to obilježje eksplicitno unijeti u zakonski opis kaznenog djela, stoga to očito nije bila intencija zakonodavca, jer takvih je prijedloga bilo. Grozdanić, V.; Škorić, M.; Vinja, I., *Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, br. 2, 2010., str. 696.

⁷³ P. Z. E. br. 697. videosnimka saborske rasprave, dostupno: www.sabor.hr [12. svibnja 2023.].

Tablica 1 Shematski prikaz razvoja normativnog uređenja obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj od 1998. do danas^{74,75}

Razdoblje	1998–2000.	2000–2013.		2013–2015.	2015–2020.
Samostalna normiranost	samostalno samo prekršajna	dvostruka samostalna P + KD		samostalno samo prekršajna	dvostruka samostalna normiranost P + KD
Temeljni zakon(i)	OBZ	OBZ + KZ	ZZNO + KZ	ZZNO	KZ + ZZNO
Ključna izmjena	OBZ/98	KZ/98 /novela 2000	ZZNO/03	KZ/13	KZ/15
	↓	↓	↓	↓	↓
Zasebna inkriminacija nasilja u obitelji	da čl. 118.	da čl. 215.a	da čl. 4.	ne, normirano kroz kvalificirani oblik drugih kd	da čl. 179.a
Zasebna definicija članova obitelji / bliskih osoba	ne	da čl. 19. st. 30.	da čl. 3.	da čl. 87. st. 8.	da čl. 87. st. 8.
Vrsta nasilja	nije specificirano	nije specificirano	sve vrste nasilja	sve vrste nasilja osim psihičkog	sve vrste nasilja
Sankcija	kazna zatvora do 30 dana	kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine	novčana kazna od 1.000,00 do 10.000,00 kuna ili kazna zatvora do 60 dana.	ovisno o kaznenom djelu	kazna zatvora do tri godine

⁷⁴ Izvor shematskog prikaza: Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 101.

⁷⁵ U predmetnoj tablici, P označava Prekršaje, KD označava Kaznena djela, dok KZ označava kazneni zakon, OBZ obiteljski zakon, a ZZNO zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (neovisno o verziji).

I danas je aktualna temeljno dvostruka pravna normiranost obiteljskoga nasilja koje se može kvalificirati i kao prekršaj i kao kazneno djelo, no uz navedenu dvojbu, pred hrvatske suce (ali i policiju te državno odvjetništvo) javlja se još jedna mogućnost kvalifikacije, a to je da određeno nasilničko ponašanje bude kvalificirano kao neko drugo kazneno djelo među članovima obitelji. Posljednja izmjena 2020. godine bila je usmjerena upravo na jasnije razgraničenje prekršaja i kaznenog djela, i to na način da je za kazneno djelo alternativno omogućeno dovođenje u stanje dugotrajne patnje, dok je u prekršaj unesen negativni kriterij postojanja tjelesne ozljede.⁷⁶

Međutim, glavna problematika i dalje leži u neujednačenoj sudskoj praksi koju omogućuje i nedostatak jasnih zakonskih kriterija koji su nužni kod dihotomnog razgraničenja obiteljskoga nasilja kao prekršaja i kaznenog djela. Tako se primjerice, u situacijama kada je nasilje u obitelji ostvareno grubim verbalnim izričajem jednoga supružnika u odnosu na drugoga (primjerice vrijeđanje i omalovažavanje partnera) postavlja pitanje je li ostvareno obilježje ‘dovoljno teško’ da bi se kvalificiralo kao kazneno djelo iz čl. 179.a ili ga pak valja kvalificirati kao prekršaj iz čl. 10. ZZNO-a. Ni sudska praksa ni zakonodavac ne daju jasan odgovor, stoga su neki od ključnih pravnih postulata (npr. pravna sigurnost⁷⁷), ali i ustavom zajamčenih prava (npr. pravo jednakosti pred zakonom⁷⁸) u takvim predmetima stavljeni na test. Ako nema tjelesne ozljede, ni zakon nam u takvoj dvojbi neće pomoći jer je zadatak onoga koji donosi kvalifikaciju da procijeni kriminalnu količinu određenog ponašanja, odnosno odredi što predstavlja “teško kršenje” ZZNO-a. Ako se u pokušaju ispravne kvalifikacije oslonimo na sudsku praksu, jasan odgovor opet nećemo naći jer je ista vrlo raznovrsna kad je riječ o nijansiranju životnih situacija koje valja uklopiti u šture i krute normativne platforme. Tako je npr. prekršajno bio označen predmet u kojem je bivši suprug vrijeđao žrtvu, davio ju rukama, bacio na pod, šamarao i prijetio da će ju ubiti, dok je kazneno označen predmet u kojem je zbog ljubomore muškarac vikao na svoju partnericu vrijeđajući ju da je “glupa k’o svoja mama”.⁷⁹

⁷⁶ Kazneni zakon, Narodne novine, br. 126/2019; Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 126/2019.

⁷⁷ Kao jedan od najvažnijih pravnih postulata. Ávila, H., *Certainty in Law*, Law and Philosophy Library, vol. 114, 2016., DOI: 10.1007/978-3-319-33407-3.

⁷⁸ Čl. 14. Ustava RH (Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 08/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 05/2014): “Svi su pred zakonom jednaki”.

⁷⁹ Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 264.

3. STANDARDI ISTANBULSKE KONVENCIJE I ESLJP-A – PROBLEMATIKA PSIHIČKOG NASILJA

Danas više nema dvojbe kako je europska zajednica na čelu s Europskim sudom za ljudska prava (u nastavku teksta: ESLJP) važan sudionik globalnog diskursa, ali u određenoj mjeri i sukreator politika u području nasilja u obitelji. Europski (primarno *soft law*) mehanizam normiranja relativno je opsežan za fenomen koji je tek nedavno dobio svoj politički i pravni značaj.⁸⁰ *Due diligence* standardi i drugi pravni koncepti (pozitivne obveze, *Osmanov test*), razvijeni kroz praksu ESLJP-a, omogućili su pak konkretizaciju djelovanja država u predmetima nasilja u obitelji kao i postavljanje jasnih očekivanja međunarodne zajednice po pitanju učinkovitosti normativnog i praktičnog okvira za zaštitu od obiteljskog nasilja. Unatoč sada već mnogobrojnim regulacijama ovoga područja, Istanbulska konvencija prvi je mjerodavan europski pravno obvezujući dokument.⁸¹ Riječ je o najobuhvatnijem strateškom dokumentu⁸² kojega je ratifikacija u mnogim zemljama (ne samo u Hrvatskoj) testirala ranjivost europskih politika kada su u pitanju područja koja se snažno oslanjaju na vrijednosne temelje pojedinih društava.⁸³ Nijedan europski pravni dokument koji se odnosi na nasilje u obitelji, pa tako ni Istanbulska konvencija, ne bavi se pitanjem optimalnog pravnog modela za prevenciju (i kažnjavanje) tog fenomena, stoga

⁸⁰ Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) iz 1979. i njezin Fakultativni protokol iz 1999., Rezolucija gospodarskog i socijalnog vijeća 1990/15 od 24. svibnja 1990. godine, te Rezolucija ekonomskog i socijalnog vijeća 1991/18 od 30. svibnja 1991. godine; Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama iz 1993.; Konvencija UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW); Opća preporuka br. 19. iz 1992. godine Odbora UN-a za uklanjanje diskriminacije žena; Konvencija o pravima djeteta UN-a iz 1989.; Deklaracije o pravima djeteta iz 1959. godine; Konvencija VE o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarotska konvencija) i mnogobrojni drugi koji se izravno ili neizravno tiču zaštite od obiteljskoga nasilja.

⁸¹ Konvencija VE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (1. kolovoza 2014. godine).

⁸² Vijeće Europe, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, 2011., str. 4.

⁸³ Glavna okosnica javnih debata oko Istanbulske konvencije bila je nekima sporno uvođenje pojma roda i njegovo razlikovanje od pojma spola u samoj konvenciji. V. Linkeviciute, J., *The perception of the Istanbul Convention in the Lithuanian Mainstream Media: Is "Gender Ideology" on the Rise?*, *Politické vedy*, vol. 24, br. 4, 2021., str. 16 – 37; v. i Hrabar, D., *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive*, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 2018.; Bosak, M.; Munivrana Vajda, M., *The reality behind the Istanbul convention: Shattering conservative Delusions*, *Women's Studies International Forum*, vol. 74, 2019., str. 77 – 83.

je taj dio ostavljen na autonomiju državama članicama. Istanbulska konvencija nameće obvezu državama članicama da u svojim legislativama obuhvate određena ponašanja koja spadaju pod segment nasilja nad ženama i nasilja u obitelji te da ih inkriminiraju, dok je način na koji će to pojedina država učiniti, kao i kroz koje pravno područje, posve irelevantan.⁸⁴

Unatoč snažnoj regulaciji ovog područja i sad već bogatoj sudskoj praksi ESLJP-a u ovim predmetima, na pitanje kvalitete/kvantitete ugroze, odnosno zahtijevane razine nasilja koja je potrebna kako bi se kažnjivost nasilja u obitelji aktivirala prema europskim standardima još uvijek nije jednoznačno odgovoreno. Dok je fizičko nasilje (uključujući i seksualno) relativno jednostavno konceptualizirati te europski standardi nameću obvezu njegova inkriminiranja kroz kazneno zakonodavstvo u širem smislu riječi, težina koncepta psihičkoga nasilja te jasna detekcija granice kažnjivosti upravo tog oblika problematična je s više aspekata.

Psihičko nasilje podrazumijeva narušenje psihičkog integriteta, no jedinstvenost istoga nameće pitanje treba li i, ako treba, kako, razlučiti čin kažnjivog psihičkog nasilja od njegovog učinka na psihički integritet žrtve.⁸⁵ A da je psihičko nasilje kompleksna tema, zbog čega i često izostavljena iz stručnog i znanstvenog diskursa obiteljskoga nasilja i u okviru međunarodne zajednice, potvrđuje i Istanbulska konvencija. U čl. 33. Istanbulske konvencije, ta vrsta nasilja definira se kao namjerno teško oštećivanje psihičkog integriteta neke osobe putem prisile ili prijetnji. No vjerojatno je svijest o izazovnom utvrđivanju takvog oštećenja navela tekstopisce konvencije da ostave prostor državama članicama da za takva ponašanja, umjesto kaznenih sankcija, mogu osigurati nekaznene sankcije.⁸⁶ Isto vrijedi i za uhođenje koje zajedno s psihičkim nasi-

⁸⁴ I ESLJP se u svojim presudama često fokusira na učinkovitu istragu, mjere prevencije, međuresornu suradnju, zaštitu žrtava, dok se po pitanju materijalnog prava ne miješa u modele kroz koje će se ta zaštita ostvarivati dokle god je materijalnim pravom obuhvaćena zaštita od svih (međunarodno prepoznatih i društveno neprihvatljivih) oblika nasilja u obitelji.

⁸⁵ Pojednostavnjeno, hoće li uvreda uvijek biti kvalificirana kao obiteljsko nasilje ili će biti potrebno da je dovela do narušenja psihičkog integriteta žrtve? Ako odaberemo potonje, nužno je raspraviti može li se isto na određeni način objektivizirati. Dokkedahl *et al.*, *op. cit.* u bilj. 32, str. 2.

⁸⁶ Čl. 78. st. 3. Istanbulske konvencije glasi: "Svaka država ili Europska unija može, u vrijeme potpisivanja ili prilikom polaganja svoje isprave o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupu, izjavom upućenom Glavnom tajniku Vijeća Europe, izjaviti da zadržava pravo osigurati nekaznene sankcije umjesto kaznenih sankcija, za ponašanja iz članaka 33. i 34." Rezerve se mogu staviti na razdoblje od pet godina (čl. 79. st. 1.), ali ih je moguće i obnoviti uz objašnjenje GREVIO-u (čl. 79. st. 3.). Psihičko nasilje ne mora biti samostalno kazneno djelo. (Vijeće Europe, *Pojašnjava-*

ljem predstavlja jedinu iznimku kad je riječ o obvezi propisivanja kažnjavanja, dok *a contrario* za druge oblike nasilja takve iznimke nisu moguće. Inkriminacija psihičkoga nasilja ima svoje opravdanje u znanstvenim spoznajama o njegovoj rasprostranjenosti u obitelji^{87, 88}, ali i društvenim shvaćanjima u kojima je pitanje dostojanstva znatno više na ljestvici društvenih vrijednosti nego nekada, stoga je za očekivati kako će upravo psihičko nasilje sve više dobivati na važnosti.⁸⁹ Izvješće GREVIO-a za pojedine je zemlje naglasilo upravo važnost pokrivanja te vrste ponašanja pod kažnjivu radnju (primjerice GREVIO izvješće za Njemačku).⁹⁰

S obzirom na okolnost kako je psihičko nasilje u okviru nasilja u obitelji široko rasprostranjeno⁹¹, i ESLJP se u svojim presudama bavio predmetima psihičkog nasilja (u obitelji i izvan nje), no u obrazloženjima presuda čak ni taj kreativni sud nije uspio jasno iskonstruirati opseg tog pojma. Koncept psihičkog zlostavljanja ESLJP nerijetko razmatra u okviru čl. 8. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u nastavku teksta: EKLJP)⁹² uz obrazloženje kako prema njegovu tumačenju pravo na zaštitu privatnog života neminovno uključuje i zaštitu psihičkog integriteta pojedinca.⁹³

juće Izvješće uz Istanbulsku Konvenciju, odlomak 155).

⁸⁷ Dokkedahl *et al.*, *op. cit.* u bilj. 32; European Union Agency for Fundamental Rights (EUAFR), *Violence against women, an EU-wide survey: Main results*, European Union Agency for Fundamental Rights, Vienna, 2014., <https://fra.europa.eu/en/> [2. svibnja 2023.].

⁸⁸ Istraživanje koje je provela Šprem (Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 240.), pokazalo je kako je psihičko nasilje prisutno u približno 80 % slučajeva obiteljskoga nasilja kao samostalan oblik, dok je u 100 % slučajeva prateći oblik nasilja uz druge oblike nasilja.

⁸⁹ I to neovisno od oblika kroz koji se čini – tako je primjerice kibernetičko nasilje kao produžena ruka psihičkog nasilja u porastu.

⁹⁰ GREVIO izvješće za Njemačku, *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul convention)*, VE – grupa eksperata, 2022., str. 68.

⁹¹ I prema izvješćima Povjerenstva za praćenje za 2021. godinu, str. 3 (Izvješće Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike), podatci upućuju na to kako je psihičko nasilje zabilježeno u 3776 prekršajnih predmeta obiteljskoga nasilja u 2021. godini od ukupno 4383 prijave koje su Centri za socijalnu skrb podnijeli policiji po saznanju o nasilju u obitelji (Izvješća Povjerenstva za praćenje, 2022., <https://mpu.gov.hr/izvjesce-o-rad-u-povjerenstva-za-pracenje-i-unaprjedjenje-rada-tijela-kaznenog-i-prekršajnog-postupka-i-izvršavanja-sankcija-vezanih-za-zastitu-od-nasilja-u-obitelji/26212> [5. travnja 2023.]).

⁹² F. O. vs. Republika Hrvatska 29555/13, 2021.

⁹³ "Concept of private life is a broad term not susceptible to exhaustive definiti-

Konačno, europska zajednica neminovno prepoznaje psihičko nasilje i njegove dalekosežne posljedice, zbog čega isto zaslužuje kažnjavanje. No, netom spomenuti konsenzus na europskoj razini još uvijek ne znači odgovor na pitanje što se u kvalitativnom i kvantitativnom smislu ima podvesti pod psihičko nasilje koje zaslužuje kažnjavanje i čini se kako će, barem još neko vrijeme, navedeno ostati izvan dometa zajedničke europske politike⁹⁴ te biti ostavljeno procjeni država članica.

4. EMPIRIJSKI POKAZATELJI

Osim u pogledu dvojbi oko normativnog okvira za obiteljsko nasilje, odabira pravnog modela putem kojeg će se isto inkriminirati, kao i određenih konceptualnih izazova opisanih u prethodnim dijelovima, u ovom području javlja se velik izazov statističkog praćenja obiteljskoga nasilja na međunarodnoj razini⁹⁵, ali i na domaćoj.⁹⁶ Nemogućnost istog predstavlja i realnu prepreku svakog suvislog praćenja i evaluacije implementiranih politika koje bi u konačnici valjalo temeljiti upravo na empirijskim pokazateljima, a ne zakonodavna (i druga) rješenja svoditi na *ad hoc* populističke ideje poduprte infuzijom ideološkog optimizma.

on. It includes a person's physical and psychological integrity", F.O. vs. Hrvatska 29555/13, 2021 (A. 57.); v. još i: Denisov vs. Ukrajina, 76639/11, 2018, §95; Remetin v. Croatia, no. 29525/10, 2012, §90.: "Under Article 8 States have a duty to protect the physical and moral integrity of an individual from other persons. To that end they are to maintain and apply in practice an adequate legal framework affording protection against acts of violence by private individuals" (odlomak B.2.). Važna presuda u tom smislu je *Volodina protiv Rusije* u kojoj je ESLJP naglasio kako je država nužna osigurati zaštitu ne samo od fizičkog nasilja već i od psihičkog nasilja u smislu prisilne kontrole (engl. *coercive control*) te da i takav oblik nasilja može doći pod domet čl. 3. EKLJP-a (zabrana mučenja). Izvjesno je da će se nakon koraka prepoznavanja ozbiljnosti psihičkog nasilja taj pojam razrađivati i nadalje u praksi spomenutog suda, a sve češće i podvoditi pod čl. 3. EKLJP-a.

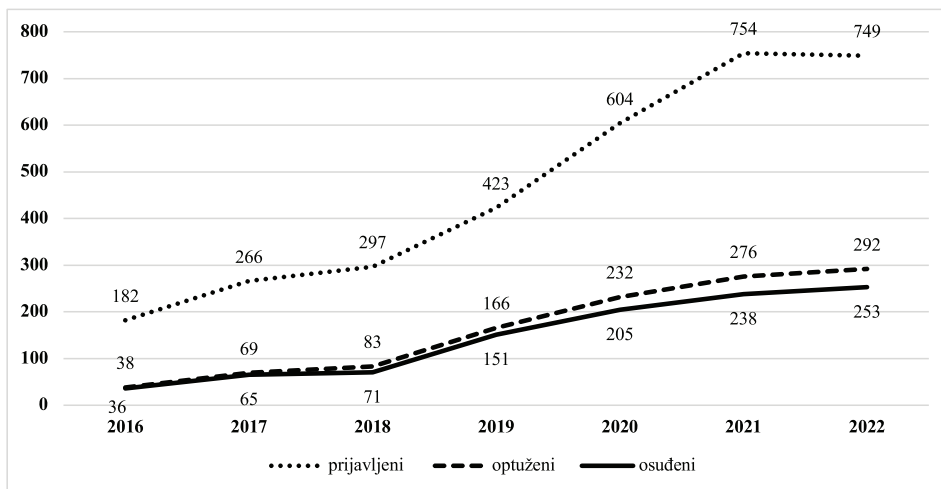
⁹⁴ U smislu njegova jasnog definiranja. ESLJP će i dalje razvijati kriterije za navedeno, no oni će se primjenjivati od slučaja do slučaja, a za očekivati je – i mijenjati tijekom vremena.

⁹⁵ Na međunarodnoj razini, osobito kad je riječ o policijskim/sudskim statistikama, nije moguće pratiti tu vrstu kažnjivog ponašanja jer ga mnoge zemlje, kako je već rečeno, nisu normirale samostalno. Tako primjerice European Sourcebook ni EU-ROSTAT ne prate podatke o kretanju obiteljskog nasilja.

⁹⁶ Izvora podataka o obiteljskom nasilju je nekoliko: MUP Statistički pokazatelji / Kalendar obiteljskog nasilja – podatci DZS-a ili pak godišnja izvješća Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova sugeriraju kako je metodološki koherentnu fenomenološku sliku nasilja u obitelji nemoguće složiti. Više u: Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 199.

Premda je za jasan zaključak o trendu nekog fenomena nužna analiza o rasprostranjenosti istog tijekom duljega vremenskog razdoblja, s obzirom na zakonske izmjene, takav se trend može pratiti u Hrvatskoj tek posljednjih nekoliko godina.⁹⁷ U nastavku slijede podatci o učestalosti obiteljskoga nasilja (kaznenih djela i prekršaja) Državnog zavoda za statistiku (DZS).⁹⁸

Grafikon 1 Prikaz broja prijavljenih, optuženih i osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenog djela nasilja u obitelji (čl. 179.a Kaznenog zakona) u Hrvatskoj u razdoblju od 2016. do 2022. godine⁹⁹

Na grafikonu 1 vidljiv je blagi porast kaznenog oblika nasilja u obitelji u razdoblju od sedam godina.¹⁰⁰ On se zasigurno dijelom može objasniti normativnim izmjenama od 1. siječnja 2020. i tomu prilagođenim anticipiranim

⁹⁷ Tek od trenutka kada je kazneno djelo obiteljskoga nasilja uneseno kao samostalno u kazneni zakon, stoga je na grafičkom prikazu uzeto razdoblje od 2016. do 2022. godine.

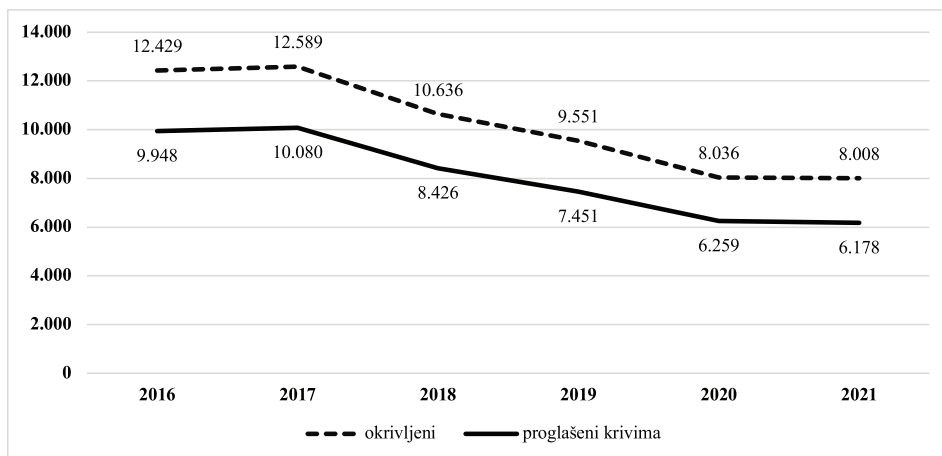
⁹⁸ Problem tamne brojke u sferi obiteljskoga nasilja nije predmet ovog rada, no svakako o istome valja voditi računa pri interpretaciji službenih statistika (o poznatom/prijavljenom) kriminalu. Vidi opširnije o tamnoj brojci kriminala Getoš Kalac, A.-M.; Pribisalić, D., *Tamna i svijetla strana tamne brojke kriminala: o izazovima istraživanja nepoznanica i blagoslovu neznanja*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 70, br. 5, 2020., str. 637 – 673.

⁹⁹ Državni zavod za statistiku, *Baze podataka*, 2023., dostupno: www.dzs.hr [5. lipnja 2023.].

¹⁰⁰ Za analizu fenomenologije tijekom pandemije v. Getoš Kalac, A.; Šprem, P., *Obiteljsko nasilje u doba pandemije – preliminarni rezultati kriminološke analize*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 72, br. 4, 2022., str. 1037 – 1073.

djelovanjem tijela progona. Toj tezi odgovaraju i podatci o prekršajima prikazanima na grafikonu 2.

Grafikon 2 Prikaz broja okrivljenih i proglašanih krivima punoljetnih počinitelja prekršaja djela nasilja u obitelji u Hrvatskoj u razdoblju od 2016. do 2022. godine¹⁰¹

Prekršajni oblik nasilja u obitelji je u padu, ali tomu valja pridodati i kako su u padu i prekršaji općenito.¹⁰² Kod prikaza prekršaja nasilja u obitelji, koristeći se službenim statistikama DZS-a, valja istaknuti metodološku zamjerku koja onemogućuje jasan zaključak o ovakvom trendu. Naime, u statistikama DZS-a možemo naći “broj punoljetnih osoba proglašanih krivima za *prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji*”. Stoga, ostaje nejasno odnose li se prikazani podatci isključivo na čl. 10. ZZNO-a, na sve prekršaje iz ZZNO-a ili i na neki drugi oblik nasilničkog ponašanja u obitelji, primjerice iz područja remećenja javnoga reda i mira. Taj nedostatak valjalo bi ukloniti jasnom i dosljednom, javno objavljenom metodologijom prikupljanja podataka o prekršajima. Rasprave o obiteljskome nasilju često počinju upravo pozivanjem na statističke pokazatelje DZS-a, no umjesto da se isti uzimaju “zdravo za gotovo”, valjalo bi se raspravljati i o na-

¹⁰¹ Državni zavod za statistiku, *op. cit.* u bilj. 99. U trenutku pisanja ovog rada, nisu bili javno dostupni podatci o prekršajima za 2022. godinu.

¹⁰² Tako je primjerice 2016. godine bilo prijavljeno ukupno 140 816 prekršaja, dok je 2021. (podatci za zadnju javno dostupnu godinu) bilo ukupno 95 436 svih prijavljenih prekršaja u Hrvatskoj. Pad je dijelom uvjetovan i činjenicom kako je udio počinitelja proglašanih krivima za prekršaje nasilničkog ponašanja u obitelji 7 % (primjerice u 2013. godini) -10 % (u 2018. i 2019. godini) (Državni zavod za statistiku, *op. cit.* u bilj. 99) u ukupnom broju krivih počinitelja svih prekršaja, što nije zanemariv udio s obzirom na iznimno široko područje koje prekršaji pokrivaju.

činu jedinstvenog praćenja (jedinственe baze) sa znanstveno razrađenom metodologijom.

Osim što je otežalo statističko praćenje trendova u Hrvatskoj, normativno razlikovanje između prekršaja i kaznenog djela obiteljskoga nasilja stvara teškoće i na teorijskoj i na praktičnoj razini. Jasna crta razgraničenja tek je nedavno normirana zakonskim tekstom u odnosu na fizičko nasilje¹⁰³, dok kod psihičkog nasilja kriteriji jasne kvalifikacije obiteljskoga nasilja kao prekršaja i kaznenog djela ne postoje. U sudskoj praksi javljaju se slični slučajevi nasilja koji su u jednom predmetu kvalificirani kao kaznena djela, a u drugome kao prekršaji.¹⁰⁴ Istraživanje provedeno na uzorku od ukupno 540 sudskih predmeta potvrdilo je hipotezu o neujednačenim kriterijima u praksi.¹⁰⁵ Tako se primjerice, u jednom slučaju koji je kvalificiran kao kazneno djelo, ranije spomenuti slučaj kada je izvanbračni suprug vikao na partnericu vrijeđajući ju da je “glupa ko’ svoja mama”, u obrazloženju presude navodi kako je žrtva na taj način dovedena u ponižavajući položaj te je time ispunjeno biće kaznenog djela nasilja u obitelji iz čl. 179.a KZ-a. U drugom pak slučaju obiteljskoga nasilja koji je kvalificiran kao prekršaj, bivši je suprug davio žrtvu rukama i bacio ju na pod uz prijetnje: “Ubit ću te”.¹⁰⁶ Navedeni ekstremni slučajevi demonstriraju kako su katkad prekršajni predmeti bili teži¹⁰⁷ nego oni kazneni, što nije inten-

¹⁰³ Kako je već prije navedeno u tekstu, izmjenama ZZNO-a i KZ-a zakonski je tekst unio jasan kriterij razgraničenja obiteljskoga nasilja na način da je obiteljsko nasilje s posljedicom tjelesne ozljede *ex lege* svrstano pod kaznenu kvalifikaciju, odnosno predmeti u kojima je nastupila tjelesna ozljeda od 1. 1. 2020. godine više ne mogu biti kvalificirani kao prekršaj.

¹⁰⁴ Na neujednačenu sudsku praksu upozoravao je i Martinović prije više od jednog desetljeća: v. Martinović, I., *Kaznenopravni aspekti obiteljskoga nasilja*, u: Radačić, I.; Vince Pallua, J. (ur.), *Ljudska prava žena - Razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja UN-ove konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2010.

¹⁰⁵ Od čega 123 kaznena i 417 prekršajnih predmeta. Analizirani su svi dostupni kazneni predmeti nasilja u obitelji koji su postali pravomoćni u razdoblju od 2017. do 2021. godine, dok je za prekršajne analizirano po približno 100 slučajno odabranih spisa po gradovima (Zagreb, Split, Osijek, Rijeka) koji su postali pravomoćni u kraćem vremenskom razdoblju, 2019. – 2021. (u nastavku: referentno razdoblje). Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 229 – 231.

¹⁰⁶ Predmet je pravomoćno okončan prije zakonskih izmjena iz 2020. godine, dakle u razdoblju kada tjelesna ozljeda nastala obiteljskim nasiljem nije bila negativni kriterij za kvalifikaciju prekršaja.

¹⁰⁷ Što znači teže, a što lakše nasilje, nije jednostavno odgovoriti jer klasifikacija nasilja ne postoji, premda je bilo takvih pokušaja: Getoš Kalac, A.-M.; Pribisalić, D.; Šprem, P., *First findings from the Balkan Homicide Study: introducing a genuine violence classification system*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 59, br. 1, 2021.,

cija zakonodavca niti odgovara strukturi delinkvencije koju čine prekršaji kao lakši te kaznena djela kao teži oblici kažnjivog ponašanja. Pitanje neujednačenosti sudske prakse povlači za sobom kreiranje pravne nesigurnosti, jednakosti građana pred sudom i druga pitanja koja narušavaju vladavinu prava. Pitanje razlikovanja do sada nije bilo obrađeno u hrvatskoj znanosti niti je na tu temu prethodno bilo provedeno znanstveno istraživanje. Da ovako postavljeni normativni okvir onemogućuje i pravosudnim tijelima jedinstven zaključak o (ne) postojanju kaznenog djela obiteljskoga nasilja ili nekog drugog kaznenog djela, zorno pokazuju i prikupljeni empirijski podatci o udjelu razlikovanja pravne kvalifikacije kaznenih djela između policije i suda u predmetima obiteljskoga nasilja u Hrvatskoj.¹⁰⁸ Kvalifikacija suda i policije razlikovala se u gotovo 60 % slučajeva.¹⁰⁹

Jedno od mogućih obrazloženja bi, na prvi pogled, moglo biti kako policija prva daje preliminarnu kvalifikaciju djela, i to u trenutku kada još nema prikupljene sve dokaze. Sud pak u trenutku kvalifikacije ima na raspolaganju kompletnu dokaznu građu te donosi odluku o kvalifikaciji na samom kraju postupka. I dok navedeno može djelomično objasniti razliku između kvalifikacije policije i suda, u slučajevima obiteljskoga nasilja ono ima manju vrijednost iz nekoliko razloga. S jedne strane, istraživanja pokazuju kako se kod obiteljskoga nasilja dokazivanje nerijetko svodi na riječ počinitelja protiv riječi žrtve, odnosno kako je jedini dokaz u tim predmetima najčešće iskaz počinitelja i žrtve, i to stoga što se nasilje najčešće događa u domu, odnosno u privatnom okružju pa je jasno da drugih svjedoka najčešće niti nema.¹¹⁰ S druge strane, postupci obiteljskoga nasilja opterećeni su još jednim izazovom, a to je korištenje blagodatni nesvjedočenja koje je često rezervirano među ostalim i upravo za najbliže članove obitelji.¹¹¹ U tom smislu, u ovim se predmetima može dogoditi da čak sud,

str. 145 – 157.

¹⁰⁸ Pod razlikovanjem misli se na okolnost da je policija djelo kvalificirala na jedan način u kaznenoj prijavi, a sud na drugi način u pravomoćnoj presudi. Može se raditi o tome da je policija označila neko drugo kazneno djelo, a sud je preinačio u obiteljsko nasilje (obrnuto nije moguće jer su u uzorak ušle samo pravomoćne presude obiteljskoga nasilja) ili da je bila riječ o stjecaju različitih kaznenih djela obiteljskoga nasilja i drugih). Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 261.

¹⁰⁹ Zanimljivo bi bilo vidjeti postotak razlikovanja prekršajne i kaznene kvalifikacije obiteljskoga nasilja.

¹¹⁰ Flitcraft A. H.; Hadley, S. M.; Hendricks-Matthews, M. K.; McLeer, S. V.; Warshaw, C., *Diagnostic and treatment guidelines on domestic violence*, American Family Physician Journal, vol. 66, br. 11, 1992., str. 2052.

¹¹¹ Osobe oslobođene obveze svjedočenja u koje spadaju među ostalim: 1) osoba s kojom je okrivljenik u braku ili izvanbračnoj zajednici, 2) srodnici okrivljenika u ravnoj lozi, rođaci u pobočnoj lozi do trećega stupnja zaključno te srodnici po taz-

u određenim slučajevima, raspolaze (uvjetno rečeno) siromašnijom dokaznom građom nego policija na samom početku postupka. Za jasan zaključak o tome je li ovakav postotak razmimoilaženja u kvalifikaciji između policije i suda malen, uobičajen ili velik, valjalo bi ga usporediti s tim postotkom kod drugih kaznenih djela. No, razlika u kvalifikaciji zasigurno se jednim dijelom može pripisati i izazovnom i nepreciznom normativnom okviru te trojakom uređenju obiteljskoga nasilja o kojem je bilo govora u prethodnim poglavljima rada.

U svakom slučaju, ključnim kriterijem razlikovanja u praksi pokazala se dugotrajnost obiteljskoga nasilja. U čak 96 % prekršajnih predmeta obiteljsko nasilje počinjeno je u jednom događaju, dok je kod kaznenih predmeta taj postotak drugačiji – tek u 17 % kaznenih predmeta obiteljsko nasilje počinjeno je u jednom događaju.¹¹² S druge strane, 4 % prekršajnih predmeta počinjeno je u duljem vremenskom razdoblju, dok taj postotak iznosi 82 % u kaznenim predmetima.¹¹³ Prema rezultatima hi-kvadrat testa nezavisnosti postoji statistički značajna povezanost između duljine trajanja obiteljskog nasilja i njegove kvalifikacije ($p=.00$).¹¹⁴

Sljedeći važan kriterij i statistički značajan za razlikovanje bio je život u zajedničkom kućanstvu. Čak 93 % počinitelja u kaznenim predmetima živi u zajedničkom kućanstvu sa žrtvom, dok je taj postotak u prekršajima nešto manji (76 %).¹¹⁵ Prema rezultatima hi-kvadrat testa nezavisnosti postoji statistički značajna povezanost života počinitelja i žrtve u zajedničkom kućanstvu tijekom počinjenja obiteljskoga nasilja i njegove kvalifikacije ($p=.00$).¹¹⁶

Važnim se pokazao i kriterij prisutnosti djece obiteljskomu nasilju *tempore criminis*. Među prekršajima je manji broj predmeta obiteljskoga nasilja kojem su prisustvovala djeca (31 %) u usporedbi s kaznenim djelima obiteljskoga nasilja gdje su djeca bila prisutna u 42 % slučajeva.¹¹⁷ Prema rezultatima hi-kvadrat testa

bini do drugoga stupnja zaključno, 3) posvojenik i posvojitelj okrivljenika (čl. 285. Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 152/2008, 76/2009, 80/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/214, 70/2017, 126/2019, 126/2019, 80/2022).

¹¹² Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 232. Ukupno u uzorku, udio obiteljskoga nasilja koje se dogodilo u jednom događaju je 80 %, dok je u 20 % njih nasilje trajalo duže od jednog dana.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ U ukupnom uzorku, u 80 % svih predmeta obiteljskoga nasilja, počinitelj i žrtva dijele zajedničko kućanstvo. *Ibid.*, str. 237.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Ukupno u uzorku, djeca su bila prisutna u 33 % slučajeva, odnosno u njih 67 %, djeca nisu bila prisutna.

nezavisnosti postoji statistički značajna povezanost prisutnosti djece obiteljskom nasilju i njegove kvalifikacije ($p=.02$).¹¹⁸

Koherentnih istraživanja sudske prakse kojima bi se analizirali kriteriji razlikovanja kaznenih djela i prekršaja nasilja u obitelji manjka u hrvatskoj znanosti. No gore navedeni podaci sugeriraju kako su se u praksi ipak iskristalizirale određene okolnosti/kriteriji koji su se nametnuli kao važni u kvalifikaciji predmeta nasilja u obitelji, stoga bi *pro futuro* kaznena politika trebala biti vođena primarno upravo tim razlozima/kriterijima: dugotrajnost obiteljskoga nasilja, život žrtve i počinitelja u zajedničkom kućanstvu te prisutnost maloljetne djece *tempore criminis*.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA – PRIJEDLOZI I IDEJE

U nastavku se nude odabrani prijedlozi za područje obiteljskoga nasilja koji bi se mogli uporabiti *pro futuro* u Republici Hrvatskoj i na taj način umanjiti (iskorijeniti?) aktualne poteškoće i osigurati bolji strateški pristup države ovom području.

Za sveobuhvatnost kažnjavanja svih oblika nasilja u obitelji, predlaže se uz svaki oblik klasičnog kaznenog djela s elementima nasilja predvidjeti kvalificirani oblik ako je nasilje počinjeno prema članu obitelji/bliskoj osobi. Nasilje u obitelji bi valjalo ukinuti kao zasebno kazneno djelo jer okolnost njegove samostalnosti u okviru kaznenog zakona nije pokazatelj političke posvećenosti rješavanju tog područja, niti nudi veću i učinkovitiju zaštitu žrtvama. To pokazuje i praksa zapadnih zemalja na koje se često ugledamo kad je riječ o zakonodavnim rješenjima. Fokus mora biti na prevenciji, tretmanu počinitelja i učinkovitoj zaštiti žrtve, a samostalnost kaznenog djela nasilja u obitelji, osim politički mudrog nomotehničkog obilježja koje udovoljava zahtjevima javnosti, neće (samo po sebi) osigurati netom navedeno. Takav potez bi se zasigurno iz perspektive nevladinih udruga i javnosti mogao na prvi pogled tumačiti kao korak unatrag, samim time i politički nepopularan, no s druge strane bi znanstveno utemeljena politika bila dobro uporište za stvarna i učinkovita poboljšanja, za razliku od dosadašnjih penalno-populističkih *ad hoc* intervencija u zakonski tekst. Na taj način uklonila bi se trilema kvalifikacije obiteljskoga nasilja. Jedini znanstveno opravdani argument potencijalno bi bio nedostatak kažnjavanja psihičkog nasilja¹¹⁹ kojega rješenje autori vide u idućem prijedlogu.

¹¹⁸ Šprem, *op. cit.* u bilj. 8, str. 234.

¹¹⁹ Takva su razmišljanja iznesena i na Okruglom stolu Ministarstva pravosuđa 16. rujna 2013. godine: "Na njemu je većina sudionika pozitivno ocijenila brisanje kaznenoga djela nasilničkog ponašanja u obitelji, s argumentom da je u većini slučajeva

Psihičko nasilje valjalo bi normirati kao zaseban oblik kaznenog djela koji bi bio *delictum communitum*, a ako bi se počinilo prema bliskoj osobi, radilo bi se o kvalificiranom obliku. Ključna odrednica psihičkog nasilja oslanjala bi se na oštećenje nečijeg psihičkog integriteta, pri čemu bi sudačke smjernice trebale jasno neutralizirati suvišnu subjektivnost u determinaciji opsega i sadržaja nečijeg integriteta. Dugotrajnost i težina posljedica mogle bi biti polazne smjernice, pri čemu bi valjalo raspraviti i pitanje treba li se takvo što obavezno utvrđivati vještačenjem.¹²⁰ U tom smislu bi se makar načelno definiralo psihičko nasilje koje će, zbog prirode stvari, barem još neko vrijeme, ostati prepušteno razvoju sudske prakse.

Dugotrajnost i prisutnost djece uvesti kao dodatan kriterij razgraničenja kaznenog djela psihičkog nasilja u obitelji od prekršaja psihičkog nasilja u obitelji s obzirom na okolnost kako se on u praksi već i uzima u obzir. Sudska praksa trebala bi razviti smjernice što znači 'dugotrajno' ponašanje, a međuresorne smjernice bi valjale biti ključ u ujednačavanju kvalifikacija između policije i suda. Prisutnost djece, osim što je već sada jedan od važnih kvalifikacijskih kriterija, predstavljala bi i zaštitu onih najranjivijih. Riječ je o oba kriterija koji, kako je navedeno prije u radu, imaju svoje znanstveno opravdanje i uporište u dosadašnjoj praksi, no njihovim uvrštavanjem u zakonski tekst dobili bi svoj normativni izraz koji bi olakšao kvalifikaciju.

Osigurati jedinstveno i javno dostupno statističko praćenje trendova obiteljskoga nasilja na način kreiranja zajedničke baze o postupcima obiteljskoga nasilja. Navedena baza mogla bi se rabiti za evaluacijske studije kojih bi nalazi potom bili uporište za poboljšana zakonodavna rješenja *de lege ferenda*. Nedostupnost jedinstvene statističke baze onemogućuje praćenje trendova obiteljskoga nasilja, a posljedično i utjecaje zakonskih izmjena na fenomenološku sliku predmetnog fenomena. Sve navedeno pak dovodi do nemogućnosti provedbe kvalitetnih evaluacijskih studija koje bi dale odgovor na pitanje koje zakonodavne intervencije donose dobre rezultate.

Razviti otpornost na korištenje neznanstvenih argumenata kao polazišne

obuhvaćeno drugim kaznenim djelima, ali da se to ne može reći i za psihičko nasilje, koje je samo prekršaj, a trebalo bi ga predvidjeti i kao kazneno djelo" (Novoselec, *op. cit.* u bilj. 65, str. 465).

¹²⁰ Tako je primjerice poticaj vještačenjima dugotrajne patnje dao i Vrhovni sud Republike Hrvatske: "Međutim, takvu ocjenu može dati samo vještak psihijatar, kao jedina za to ovlaštena i stručna osoba. Postojanje, karakter i intenzitet izvanrednog afektivnog stanja (...) predstavlja odlučnu činjenicu koja mora biti utvrđena s nedvojbenom sigurnošću. Bez provedenog psihijatrijskog vještačenja (...) to je, barem za sada, izostalo premda o toj odlučnoj okolnosti ovisi pravna kvalifikacija kaznenog djela (...)." VSRH broj: I Kž 486/2019-9 od 10. lipnja 2021.

osnove izmjene zakonodavnih rješenja kao i na korištenje kaznenog prava kao panaceje za suzbijanje velikog broja nepoželjnih društvenih fenomena. Penalni populizam u kombinaciji s nerijetko (neopravdano) punitivnom javnošću često rezultira bespotrebnim zaoštavanjem kažnjavanja uz prividno stvaranje dojma političke odlučnosti u suzbijanju obiteljskoga nasilja. Takav pristup bez znanstvene potpore njegove učinkovitosti često skreće fokus s puno učinkovitijih rješenja i važnijih rasprava koje mogu voditi k boljoj zaštiti žrtava te adekvatnoj prevenciji obiteljskoga nasilja.

Navedena su rješenja samo neka od mogućih kojima bi se Hrvatska zasigurno znatno uspješnije nosila s izazovima normiranja područja obiteljskoga nasilja. Nedostatna učinkovitost kažnjavanja u smislu prevencije društvenih fenomena već je odavno potvrđena znanstvenim analizama i empirijskim podacima. U tom smislu, valja se fokusirati na druge izvankaznene (izvanpravne) mehanizme kojima će se (doduše, u političkom smislu – sporo) učinkovitije djelovati na suzbijanje obiteljskoga nasilja. Autori zadržavaju optimizam da će i ovaj rad biti impuls za nove diskurse u području istraživanja, razumijevanja, normiranja i suzbijanja obiteljskoga nasilja.

LITERATURA

- Aebi, M. F.; Linde, A., *Long-Term Trends in Crime: Continuity and change*, u: Knepper, P.; Johansen, A. (ur.), *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*, Oxford University Press, New York, 2016., str. 57 – 87.
- Ajduković, D.; Ajduković, M., *Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti*, *Medicina Fluminensis*, vol. 46, br. 3, 2010., str. 292 – 299.
- Ajduković, M.; Rimac, I.; Rajter, M.; Sušac, N., *Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj*, *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 9, br. 3, 2012., str. 367 – 412.
- Alhabib, S.; Nur, U.; Jones, R., *Domestic Violence Against Women: Systematic Review of Prevalence Studies*, *Journal of Family Violence*, vol. 25, 2010., str. 369 – 382. DOI: 10.1007/s10896-009-9298-4.
- Aristotel, *The Nicomachean Ethics* (n. d., prijevod: Ross, W., D. 2005), Digireads.com.
- Avakame, E. F., *How different is violence in the home? An examination of some correlates of stranger and intimate homicide*, *Criminology*, vol. 36, br. 3, 1998., str. 601 – 632.

- Ávila, H., *Certainty in Law*, Law and Philosophy Library, vol. 114, 2016. DOI: 10.1007/978-3-319-33407-3.
- Balić, S.; Divanović, D.; Ricijaš, N., *Nasilje i ubojstva među intimnim partnerima*, Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, vol. 9, br. 1-2, 2001., str. 71 – 84.
- Bengoetxea, J.; Jung, H.; Nuotio, K., *Ultima Ratio, Is the Principle at Risk?: Editors' Introduction*, Oñati Socio-Legal Series, vol. 3, br. 1, 2013., str. 1 – 5.
- Best, J., *Theoretical Issues in the Study of Social Problems and Deviance*, u: Ritzer, G. (ur.), *Handbook of Social Problems – A Comparative International Perspective*. Thousand Oaks, SAGE Publications, London, New Delhi, 2004., str. 14 – 29.
- Bosak, M.; Munivrana Vajda, M., *The reality behind the Istanbul convention: Shattering conservative Delusions*, Women's Studies International Forum, vol. 74, 2019., str. 77 – 83. DOI:10.1016/j.wsif.2019.03.004.
- Bošnjakovski, B., *Rodno uvjetovano nasilje na radnom mjestu*, doktorska disertacija, Josip Juraj Strossmayer Sveučilište u Osijeku, Pravni fakultet, Osijek, 2019.
- Boxall, H.; Morgan, A.; Brown, R., *The prevalence of domestic violence among women during the COVID-19 pandemic*, Australasian Policing, vol. 12, br. 3, 2020., str. 38 – 46.
- Burgess, E. W., *The Family as a Unity of Interacting Personalities*, The Family, vol. 7, br. 1, 1926., str. 3 – 9. DOI:10.1177/104438942600700101.
- Cohen, S., *Folk Devils and Moral Panics The creation of the Mods and Rockers*, MacGibbon and Kee Ltd., London, 1972.
- Dokkedahl, S.; Kok, R. N.; Murphy, S.; Kristensen, R.; Bech-Hansen, D.; Elklit, A., *The psychological subtype of intimate partner violence and its effect on mental health: protocol for a systematic review and meta-analysis*. Systematic Reviews, vol. 8, članak broj 198, 2019. DOI: 10.1186/s13643-019-1118-1.
- Emlen, S. T., *An evolutionary theory of the family*. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, vol. 92, br. 18, 1995., str. 8092 – 8099. DOI:10.1073/pnas.92.18.8092.
- Flitcraft A. H.; Hadley, S. M.; Hendricks-Matthews, M. K.; McLeer, S. V.; Warshaw, C., *Diagnostic and treatment guidelines on domestic violence*, American Family Physician Journal, vol. 66, br. 11, 1992., str. 2052 – 2067.
- Garland, D., *On the concept of moral panic*, Crime, Media, Culture, vol. 4, br. 1, 2008., str. 9 – 30.

- Garland, D., *What's Wrong with Penal Populism?*, Asian Journal of Criminology, vol. 16, br. 3, 2021., str. 257 – 277.
- Getoš Kalac, A.-M., *Violence in the Balkans: First findings from the Balkan Homicide Study*, Springer, New York, 2021.
- Getoš Kalac, A.-M.; Pribisalić, D., *Tamna i svijetla strana tamne brojke kriminala: o izazovima istraživanja nepoznanica i blagoslovu neznanja*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 70, br. 5, 2020., str. 637 – 673. DOI: 10.3935/zpfz.70.5.03.
- Getoš Kalac, A.-M.; Pribisalić, D.; Šprem, P., *First findings from the Balkan Homicide Study: introducing a genuine violence classification system*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 59, br. 1, 2021., str. 145 – 157. DOI: 10.31141/zrpfz.2022.59.143.145.
- Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P., *Kaznenopravno i kriminološko poimanje 'delinkventnog' nasilja u Hrvatskoj*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 11, br. 1., 2020., str. 119 – 132. DOI:10.32984/gapzh.11.1.7.
- Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P., *Obiteljsko nasilje u doba pandemije – preliminarni rezultati kriminološke analize*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 72, br. 4, 2022., str. 1037 – 1073. DOI: 10.3935/zpfz.72.4.03.
- Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P.; Šimunić, N., *Anatomija i geografija nasilja u Hrvatskoj i u europskom kontekstu*, u: *Zbornik radova: Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu: razumijevanje novih sigurnosnih izazova*, MUP RH, Zagreb, 2020., str. 501 – 529.
- Grabosky, P., *Virtual Criminality: Old Wine in New Bottles?*, Social and Legal Studies, vol. 10, br. 2, 2001., str. 243 – 249. DOI:10.1177/a017405.
- Grozdanić, V.; Škorić, M.; Vinja, I., *Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, br. 2, 2010., str. 669 – 698.
- Grzyb, M., *Penal populism: Negotiating the feminist agenda. Evidence from Spain and Poland*, European Journal of Criminology, vol. 18, br. 6, 2021., str. 836 – 854. DOI: 10.1177/1477370819882912.
- Hantrais, L.; Brannen, J.; Bennett, F., *Family change, intergenerational relations and policy implications*, Contemporary Social Science, vol. 15, br. 3, 2020., str. 275 – 290. DOI:10.1080/21582041.2018.1519195.
- Haralambos, M.; Holborn, M., *Sociologija – teme i perspektive*, Golden marketing, Zagreb, 2002.
- Hrabar, D., *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive*, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 2018.

- Jeffries, S.; Ball, M., *Male same-sex intimate partner violence: A descriptive review and call for further research*, eLaw Journal, vol. 15, br. 1, 2008., str. 134 – 179.
- Jetelina, K. K.; Knell, G.; Molsberry, R. J., *Changes in intimate partner violence during the early stages of the COVID-19 pandemic in the USA*, Injury Prevention, vol. 27, 2021., str. 93-97.
- Kovčo Vukadin, I., *Priručnik za stručnjake*, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.
- Levin, I.; Trost, J., *Understanding the Concept of Family*, Family Relations, vol. 41, br. 3, 1992., str. 348 – 351. DOI: 10.2307/585202.
- Li, Q., *New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools*, Computers in Human Behavior, vol. 23, br. 4, 2007., str. 1777 – 1791.
- Lindesmith, A. R.; Strauss, L., *A good general introduction to the interactional approach, with specific application to various social phenomena*, Social Psychology, Dryden Press, New York, 1949.
- Linkeviciute, J., *The perception of the Istanbul Convention in the Lithuanian Mainstream Media: Is “Gender Ideology” on the Rise?*, Politické vedy, vol. 24, br. 4, 2021., str. 16 – 37.
- Martinović, I., *Kaznenopravni aspekti obiteljskoga nasilja*, u: Radačić, I.; Vince Pallua, J. (ur.), *Ljudska prava žena – Razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja UN-ove konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2010., str. 261 – 280.
- Merton, R. K., *Social Theory and Social Structure*, Free Press, Glencoe, 1949.
- Meyer, T., *Politische Kultur und Gewalt*, u: Heitmeyer, W.; Hagan, J. (ur.), *Internationales Handbuch der Gewaltforschung*, Westdeutscher Verlag, Wiesbaden, 2002., str. 1195 – 1214.
- Murdock, G. P., *Social structure*, The MacMillan Company, New York, 1949.
- Novoselec, P., *Druga novela Kaznenog zakona*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 21, br. 2, 2014., str. 439 – 466.
- Oliveira, D.; Oliveira, P.; Rocha, F.; Diaz, M. D. M.; Pereda, P. C., *COVID-19, isolamento social e violência doméstica: evidências iniciais para o Brasil*, FEA/USP, Anais 48º Encontro Nacional de Economia, vol. 17, 2020., str. 1 – 17.
- Oset, S., *Prekršajnopravna zaštita od nasilja u obitelji*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 21, br. 2, 2014., str. 579 – 618.
- Parsons, T.; Bales, R. F.; Olds, J.; Zelditch, M.; Slater, P. E., *Family, socialization and interaction process*, Free Press, Glencoe, 1955.

- Piquero, A. R.; Jennings, W. G.; Jemison, E.; Kaukinen, C.; Knaul, F. M., *Domestic violence during the COVID-19 pandemic-Evidence from a systematic review and meta-analysis*, Journal of criminal justice, vol. 74, 2021. DOI: 10.1016/j.jcrimjus.2021.101806.
- Pratt, J.; Miao, M., *Penal Populism: The End of Reason*, The Chinese University of Hong Kong, Faculty of Law, vol. 2, 2017., str. 1 – 31.
- Qing Li, T. B., *Cyber-Harassment: A Study of a new method for an old behavior*, Journal of Educational Computing Research, vol. 32, br. 3, 2005., str. 265 – 277.
- Radić, I.; Radina, A., *Zaštita od nasilja u obitelji: obiteljskopравни, prekršajnopравни i kaznenopравни aspekt*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 51, br. 3, 2014., str. 727 – 754.
- Rossi, P. H.; Waite, E.; Bose, C. E.; Berk, R. E., *The seriousness of crimes: Normative structure and individual differences*, American Sociological Review, vol. 39, br. 2, 1974., str. 224 – 237. DOI:10.2307/2094234.
- Sigler, R. T.; Johnson, I. M., *Public perceptions of child abuse*, Free Inquiry in Creative Sociology, vol. 32, br. 1, 2004., str. 79 – 85.
- Skolnick, A. S., *The Intimate Environment: Exploring Marriage and the Family*, Little, Brown, 1973.
- Sušac, N.; Ajduković, M.; Rimac, I., *Učestalost vršnjačkog nasilja s obzirom na obilježja adolescenata i doživljeno nasilje u obitelji*, Psihologijske teme, vol. 25, br. 2, 2016., str. 197 – 221.
- Škorić, M.; Rittossa, D., *Nova kaznena djela nasilja u kaznenom zakonu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 22, br. 2, 2015., str. 483 – 521.
- Šprem, P., *Normativna i empirijska analiza obiteljskoga nasilja u Hrvatskoj – kaznenopравни koncepti, kriminološki fenomeni, praktični izazovi i moguća rješenja*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2023. Nacionalni repozitorij disertacija i znanstvenih magistarskih radova – Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. <https://dr.nsk.hr/islandora/object/pravo%3A5061> [1. lipnja 2023].
- Waltermaurer, E., *Differentiating Between Intimate Partner Violence and Stranger Violence Risk Among Women Through an Examination of Residential Change*, Feminist Criminology, vol. 2, br. 3, 2007., str. 181 – 201. DOI: 10.1177/1557085107301247.

IZVORI

- Denisov vs. Ukrajina, 76639/11, 2018.
- Državni zavod za statistiku, *Baze podataka*, 2023., www.dzs.hr [5. lipnja 2023].
- European Union Agency for Fundamental Rights (EUAFR), *Violence against women, an EU-wide survey: Main results*. European Union Agency for Fundamental Rights, Vienna, 2014., <https://fra.europa.eu/en/> [2. svibnja 2023].
- F. O. vs. Republika Hrvatska 29555/13, 2021.
- GREVIO izvješće za Njemačku, *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul convention)*, VE – grupa eksperata, 2022.
- Hrvatski sabor, *Konačni prijedlog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji – drugo čitanje*, videosnimka rasprave, <https://sabor.hr/hr/konacni-prijedlog-zakona-o-zastiti-od-nasilja-u-obitelji-drugo-citanje-pze-br-67-predlagateljica> [1. lipnja 2023].
- Izvješća Povjerenstva za praćenje, 2022, <https://mpu.gov.hr/izvjesce-o-radu-povjerenstva-za-pracenje-i-unaprjedjenje-rada-tijela-kaznenog-i-prekrasnog-postupka-i-izvršavanja-sankcija-vezanih-za-zastitu-od-nasilja-u-obitelji/26212> [5. travnja 2023].
- Kazneni zakon, Narodne novine, br. 110/1997.
- Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/2011.
- Kazneni zakon, Narodne novine, br. 126/2019
- Kazneni zakon, Narodne novine, br. 129/2000.
- Kazneni zakon, Narodne novine, br. 56/2015.
- Kazneni zakon, Narodne novine, br. 71/2006.
- Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 162/1998.
- Opća skupština UN-a, Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama, 1992.; Vijeće Europe, Preporuka VE o zaštiti žena od nasilja R (2002) 5, 2000.
- P. Z. E. br. 697. videosnimka saborske rasprave, www.sabor.hr [12. svibnja 2023]
- Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvješće pravobraniteljice za ravnopravnost spolova* (za 2021, 2020), 2021., 2022. <https://www.prs.hr/cms> [27. svibnja 2023].
- Pučka pravobraniteljica, *Izvješće o radu za 2019*, 2020., <https://www.prs.hr/cms/post/7> [26. svibnja 2023].

Remetin v. Croatia, 29525/10, 2012.

UNODC, International classification of crime for statistical purposes (ICCS), version 1.0, UNODC, 2015.

Ustav RH, Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 08/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 05/2014.

Vijeće Europe, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, 2011.

Vijeće Europe, Pojašnjavajuće Izvješće uz Istanbulsku Konvenciju.

VSRH broj: I Kž 486/19-9 od 10. lipnja 2021.

Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 152/2008, 76/2009, 80/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017, 126/2019, 126/2019, 80/2022.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 116/2003.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 126/2019.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 137/2009.

Summary

Petra Šprem*

Anna-Maria Getoš Kalac**

DOMESTIC VIOLENCE IN THE CONTEXT OF PENAL POPULISM

The area of domestic violence is often the subject of both expert and general public discourse. In Croatia, the aforementioned discourses are often induced by individual cases of domestic violence, and in most cases, they are reduced to warnings about the mass prevalence of domestic violence and the constant need to change the normative framework (often in the direction of more severe punishment for the perpetrators). Such settings regarding the discussion on this important topic unjustifiably divert attention from the essential challenges that afflict this field. Some of these challenges are specific to Croatia, while some are also detected within the international community. This paper will strive to encourage a scientific discussion about domestic violence by developing some of the key underestimated challenges in this area, i.e. obstacles to a better and more efficient regulation of domestic violence today, and which are not talked about enough (or at all). An overview of the main concepts and terms of this phenomenon, which represents the basis of any essential scientific discussion will be given in the introduction. This is followed by an outline of the development of the normative framework of domestic violence in Croatia, with a discussion of the key shortcomings and a critical analysis of de lege lata. The paper will offer an insight into the European standards with the aim of detecting the key challenges that European countries are facing when it comes to domestic violence. Finally, some of the carefully selected empirical indicators of the mentioned phenomenon will be analysed with an emphasis on inconsistent case law concerning domestic violence. The last chapter offers a conclusion with proposals of concrete (ideal and pragmatic) solutions for handling the analysed challenges of that area in Croatia.

Key words: domestic violence; Act on the protection against domestic violence; misdemeanours and criminal offences; psychological violence

* Petra Šprem, Ph. D., Senior Assistant, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb; psprem@pravo.unizg.hr;
ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4396-6887

** Anna-Maria Getoš Kalac, Ph. D., Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb; agetos@pravo.unizg.hr;
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0016-764X